

MAKSİM GORKİ

YİRMİ ALTI ADAM
VE BİR KIZ

Çeviren:
Ataol Behramoğlu

Cumhuriyet

DÜNYA KLASİKLERİ DİZİSİ: 135

Y İ R M İ A L T I A D A M V E

B İ R K I Z

(Öyküler)

Bu kitap Cumhuriyet Dünya Klasikleri Dizisi'nde
Sn. Ataol Behramoğlu'nun izniyle basılmıştır.

Yayına hazırlayan : Egemen Berköz
Dizgi: Yeni Gün Haber Ajansı Basım ve Yayıncılık A.ř.
Baskı: Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık Ltd. şti.
Ocak 2001

MAKSİM GORKI

Y İ R M İ A L T I A D A M V E
B İ R K I Z

(Öyküler)

Rusçadan çeviren:
Ataol Behramoğlu

Hümanizma ruhunu anlama ve duymada ilk aşama, insan varlığının en somut anlatımı olan sanat yapıtlarının benimsenmesidir. Sanat dalları içinde edebiyat, bu anlatımın düşünce öğeleri en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir ulusun, diğer ulusların edebiyatlarını kendi dilinde, daha doğrusu kendi düşüncesinde yinelemesi; zekâ ve anlama gücünü o yapıtlar oranında artırması, canlandırması ve yeniden yaratması demektir. İşte çeviri etkinliğini, biz, bu bakımdan önemli ve uygarlık davamız için etkili saymaktayız. Zekâsının her yüzünü bu türlü yapıtların her türlüüne döndürebilmiş uluslarda düşüncenin en silinmez aracı olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyatın, bütün kitlenin ruhuna kadar işleyen ve sinen bir etkisi vardır. Bu etkinin birey ve toplum üzerinde aynı olması, zamanda vemekânda bütün sınırları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi ulusun kitaplığı bu yönde zenginse o ulus, uygarlık dünyasında daha yüksek bir düşünce düzeyinde demektir. Bu bakımdan çeviri etkinliğini sistemli ve dikkatli bir biçimde yönetmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemeyen Türk aydınlarına şükran duyuyorum. Onların çabalarıyla beş yıl içinde, hiç değilse, devlet eliyle yüz ciltlik, özel girişimlerin çabası ve yine devletin yardımıyla, onun dört beş katı büyük olmak üzere zengin bir çeviri kitaplığımız olacaktır. Özellikle Türk dilinin bu emeklerden elde edeceği büyük yararı düşünüp de şimdiden çeviri etkinliğine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okurunun elinde değildir. 23 Haziran 1941.

Milli Eğitim Bakanı
Hasan Âli Yücel

SUNUŞ

Cumhuriyet'le başlayan Türk Aydınlanma Devrimi'nde, dünya klasiklerinin Hasan Âli Yücel öncülüğünde dilimize çevrilmesinin, kuşkusuz önemli payı vardır.

Cumhuriyet gazetesi olarak, Cumhuriyetimizin 75. yılında, bu etkinliği yineleyerek, Türk okuruna bir "Aydınlanma Kitaplığı" kazandırmak istedik.

Bu çerçevede, 1940'lı yıllardan başlayarak Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanan dünya klasiklerini okurlarımıza sunmaya başladık.

Büyük ilgi gören bu etkinliği Milli Eğitim Bakanlığı'nca yayınlanmamış -ancak Aydınlanma Devrimi yarıda kalmasaydı yayınlanacağına kesinlikle inandığımız- dünya klasiklerini de katarak sürdürüyoruz.

Cumhuriyet

BİR KERE SONBAHARDA

Bir kere sonbaharda çok can sıkıcı, tatsız bir iş geldi başıma: Yabancı olduğum bir kentte meteliksiz, yersiz yurtsuz buluverdim kendimi.

İlk birkaç gün üstümde başımda satabileceğim ne varsa satıp kentin Ustye adı verilen uzak bir bölgesine gittim. Gemi iskelelerinin bulunduğu, yazın an kovarı gibi işleyen bu bölgede in cin top oynuyordu şimdi. Ekimin son günleriydi artık.

Bir yiyecek kalıntısı bulurum ümidiyle ıslak kumsallı gözlerimle tarayarak boş yapıların, kantinlerin arasında bir başıma, ağır ağır geziniyor; tokluğun ne güzel şey olduğunu düşünüyordum...

İnsanlık yüksek bir kültür düzeyine ulaştı. Bu bakımdan ruhunuzun açıklığını kamınızın açıklığından daha kolay giderebilirsiniz. Sokakları arşınlarken çok güzel evler görürsünüz çevrenizde. Bunların kim bilir ne güzel döşenmiş olduklarını düşünürsünüz haklı olarak. Bu durum sizde mimarlık, insan sağlığı ve daha pek çok önemli, yüksek şeye ilişkin sevinçli düşünceler uyandırabilir. Düzgün, sımsıkı giyinmiş insanlara raslarsınız. Kibar kimselerdir bun-

lar. Hüzün verici varlığını fark etmemek için başlarını kirbarca öte yana çevirip yol verirler size. Aç bir insanın ruhu, doğrusu ya, tokunkinden daha iyi, daha yarayışlı bir biçimde beslenir. İsterseniz toklar yararına çok nükteli bir sonuç çıkarılabilir bu yargıdan!...

... Akşam gelip çattı. Yağmur yağıyor; hırçın kuzey rüzgârı boş kantinlerin, barakaların üzerinde uğulduyor; otelin tahta çakılmış pencerelerine çarpıyordu. Nehir dalgalanıyor, kıyıda hızla hışırıyor, köpüre köpüre sisli uzaklıklara akıp gidiyordu... Kışın yaklaştığını seziyor da, kuzey rüzgârının belki bu gece getirip takabileceği buzdan kelepçelerin korkusuyla bir yerlere kaçıyordu sanki. Gökyüzü ağır ve kapanıktı. Yağmur durmadan serpiştiriyordu. Dallan kırılmış iki çirkin söğüt ağacıyla hemen altlarında yan yatmış bir sandal, doğanın bu hazin görünümünü tamamlıyordu.

Yan yatmış, dibi delinmiş bir sandal; soğuk rüzgârın çirliçiplak soyduğu zavallı, yaşlar ağaçlar... Her şey dar-madağın, cansız. Gökyüzü bitmez tükenmez gözyaşlarını saçıyor. Her yer ıssız, karanlık. Sanki yeryüzünde bir ben canlı kalmışım. Beni de soğuk bir ölüm beklemekte.

O zaman on yedi yaşındaydım daha; güzel bir çağı Açlıktan, soğuktan dişlerim birbirine çarpıyor; yiyecek bir şeyler aranarak soğuk, ıslak kumsalı arşınlayıp duruyordum. Ansızın, kantinlerden birinin arkasında bir kadın gördüm. Toprağa çömelmiş, bir şeyler yapıyordu. Elbisesi yağmurdan sırlıslık olmuş, ince omuzlarına sımsıkı yapışmıştı. Yanma yaklaşınca, elleriyle kumu kazarak kantinin altında çukur açmaya çalıştığını anladım.

Çömelerek:

- Ne yapıyorsun? diye sordum.

Hafif bir çığlık attı, bir anda sıçrayıp kalktı. Karşımda durmuş, yüzüme bakıyordu, iri iri açılmış külrengi gözleri korku doluydu. Ben yaşlarda şipşirin bir kızdı bu. Ne yazık ki üç tane kocaman çürükle bezenmişti yüzü. Çürükler şaşılacak kadar ustalıklarla yerleştirilmişlerdi ama, yine de çirkin duruyorlardı. Eşit büyüklükteki iki çürük gözlerin altma; daha büyükçe olan üçüncü çürük, alma, tam alnın burunla kesiştiği noktaya kondurulmuştu. Bu uyumda, insan yüzünü bozma konusunda çok incelmış bir sanatçının ustalığı göze çarpıyordu.

Kız bana baktıkça gözlerindeki korku yavaş yavaş silindi... Sonra elini silkeledi, basma şalını düzelitti, soğuktan büzülerek:

- Sen de açsm, değil mi? dedi. Kaz öyleyse. Ben yoruldum. Oradaekmek olmalı... (Başıyla kantini gösteriyordu.) Alış veriş bitmedi daha.

Kazmaya koyuldum. O da biraz dinlenip beni gözden geçirdikten sonra yanıma oturdu, yardıma başladı.

Sessizce çalışıyorduk. O sırada, ceza kanunu, ahlak, mülkiyet vb. gibi, bilgili kimselerin kanısınca hayatımızın her anında aklımızda tutmamız gereken şeyleri düşünüp düşünmediğimi söyleyemem şimdi. Ancak, gerçeğe elden geldiğince yakın olmak için şunu belirteyim ki, kazma işine çok dalmıştım. Kantinde ekmek bulunabileceği düşüncesi bütün benliğimi kaplamış, başka bir düşünceye yer kalmamıştı orada...

Gece oluyordu. Islak, soğuk, yapış yapış bir karanlık çevremizde gitgide yoğunlaşıyor; dalgalar şimdi daha boğuk bir sesle çağlıyor; kantinin üstünde yağmurun tıtır-

tısı artıyordu... Bir yerlerde bir gece bekçisinin düdüğü karanlığı yırtmaya başlamıştı bile...

Yardımcım usulca:

- Kantinin döşemesi var mı acaba? diye sordu.

Ne demek istediğim anlamayıp sesimi çıkarmadım.

. - Kantinin döşemesi var mı diyorum. Varsa boşuna uğraşıyoruz. Toprağı kazdıktan sonra kaim tahtalar çıkacak karşımıza... Onları nasıl sökersin? En iyisi kilidi kırmak... O daha çürüktür...

Kadınların aklına parlak düşünceler pek seyrek gelir ya, gördüğünüz gibi yine de geliyor işte... Ben parlak düşüncelere her zaman değer veririm. Her zaman elden geldiğince yararlanmaya çalışmışımdır onlardan.

Kilidi büktüm, halkasıyla birlikte söküp çıkardım... Suç ortağım bir anda yılan gibi kıvrılarak kantinin dört köşeli boşluğundan içeri daldı. Az sonra sevinçle çmlayan sesini işittim:

- Aslansın!

Bir kadının küçücük bir övgüsü, (ağzından bal da ak-sa) bir erkeğin pohpohlamalarından çok daha değerlidir benim için. Fakat bugünkü kadar kibar değildim o sıralar. Kızın bu koltuklamasına aldırış etmeyip kısaca ve korkuyla sordum:

. - Bir şey bulabildin mi?

Tekdüze bir sesle, bulduklarını saymaya başladı:

- Bir sepet şişe... Boş çuvallar... Bir şemsiye... Demir bir kova.

Hiçbiri yenmezdi bunların. Ümidimin sönmeye başladığını hissediyordum... Fakat ansızın canlı bir sesle:

- Aha! Burada... diye bağırdı.

-Kim?

- Ekmek... Koca bir somun... Ama ıslak... Tut!

Ayaklarımın dibine önce bir somun yuvarlandı, sonra da kahraman suç ortağım... Ben ağzıma bir parça ekmek sokup çiğnemeye başlamıştım bile...

- Dur hele, ver bana... Hemen gidelim buradan... Nereye gidebiliriz?

Gözleriyle karanlıkta dört bir yanı taradı... Hava karanlık ve ıslaktı. Nehir gürüldeye gürüldeye akıyordu...

- Bak, yan yatmış bir sandal var orada... Gidip altına girelim mi?

- Olur...

. Yolda ganimetimizi yarılamıştık neredeyse... Yağmur şiddetleniyor, nehir böğürüyor, uzun ve alaycı bir düdük sesi geliyordu bir yerlerden. Sanki kimseden korkusu olmayan büyük bir güç; bütün yeryüzü kurallarını, bu berbat sonbahar akşamını ve onun iki kahramanı olan bizi ıslıklıyordu. .. Bu sesi işittikçe yüreğim korkudan küt küt atıyor, ama somunu tutkuyla atıştırmaktan da geri kalmıyordum. Solumda yürüyen kız da benden aşağı kalmıyordu bu konuda.

Nedense:

- Adın ne? diye sordum.

Kız, ağzını tutkuyla şapırdatırken:

- Nataşa! diye karşılık verdi.

Ona baktım, içim acıyla burkuldu. Gözlerimi ileriye, karanlığa çevirdim. Orada soğuk ve gizemli bir tavırla gülümseyen alınyazımm alaycı yüzünü görür gibi oldum...

... Yan yatmış sandalın üstünde yağmur hiç durmadan tıptırıyor, bu ses insanda kederli düşünceler uyandırıyor, rüzgâr dipteki yarıktan uğultularla içeri doluyordu. Burada rüzgâra tutulmuş bir yonga parçası kaygılı, yalvaran bir

sesle çatırdıyordu. Nehir, kıyı boyunca kabara kabara akıp gidiyor; onulmaz, bir dertten söz edencesine tek düze, ümitsiz bir sesle çağılıyordu. Yağmurun şakırtısı bu çağılıya karışıyor; havada parlak ve sıcak yaz mevsiminin soğuk, . puslu ve ıslak sonbaharla sonsuz yer değiştirmelerinden bunalıp yorgun düşen yeryüzünün ağır soluklan duyuluyordu. Rüzgâr ıssız kıyıların ve köpüre köpüre akıp giden nehrin üzerinde sevinçsiz şarkılar söyleyerek esiyordu...

Sandalın altı rahat değildi pek. Hem dar, hem ıslaktı. Dipteki yanktan küçük, soğuk yağmur damlalan dökülüyor; rüzgâr hızla, dalga dalga esiyordu... Soğuktan tir tir titreyerek sessizce oturuyorduk. Uyumak istediğimi anımsıyorum. Nataşa sırtını bordaya dayamış, küçük bir yumak gibi tortop olmuştu. Kollarını dizlerinin altında kavuşturmuş, ensesini dizlerine dayamıştı. İri iri açılmış gözleriyle nehre bakıyordu. Bu gözler, altlarındaki çürüklerle, onun beyaz yüzünde koskocaman görünüyordu.

Hiç kımıldamıyordu. Komşumun bu durgunluğu yavaş yavaş korkutmaya başlamıştı beni. Konuşmak istiyor, fakat söze nereden başlayacağımı bilemiyordum.

İlk konuşan o oldu. Açık bir sesle, tane tane:
- Ne aşıklık bir hayat!.. dedi.

Fakat bir yakınma değildi bu. Bir yakınma için fazla umursamazlık vardı bu sözlerde. Bir insan, akli yetebildiğince düşünmüş, belirli bir sonuca varmış, sonra yüksek sesle açıklamıştı bunu. Karşı çıkmak gereksizdi. Sustum. Nataşa orada ben yokmuşum gibi, öylece, kıpırdamadan oturuyordu. Sonra yeniden, bu kez usulca ve düşünceli bir tavırla:

- Bari geberip gitseydim... dedi.

Sözlerinde yine en ufak bir yakınma izi yoktu. Bir insan kendini inceliyor, hayatı düşünüyor, onun alaylarından ve hakaretlerinden korunmak için "geberip gitmek"ten başka yol kalmadığı sonucuna varıyordu soğukkanlılıkla. Açıkça belliydi bu.

Hayat karşısında böylesi bir yalınlık ürpertti beni. Biraz daha susarsam ağlayacağımı hissettim.. Bir kadın karşısında ayıp olurdu bu. Üstelik o ağlamıyordu. Konuşmaya karar verdim.

Doğru dürüst bir şey akıl edemeyince:

- Kim dövdü seni? diye sordum.

Pürüzsüz, yüksek bir sesle:

- Kim olacak, Paşka... diye karşılık verdi.

- O da kim?

- Sevgilim... Fırıncıdır...

- Sık sık döver mi seni?

- İçtikçe döver...

Birdenbire yanıma yaklaştı; kendinden, Paşka'dan, ilişkilerinden söz etmeye başladı. "Hani o sürtük kızlardan" biriymiş... Fırıncıysa kızıl bıyıklı bir delikanlıymış. Hem de çok iyi akordeon çalarmış. Onu "müessese"de ziyaret eder, bu da kızın pek hoşuna gidermiş. Yakışıklı, şen şakrak bir delikanlıymış çünkü. Kaftanı on beş rublelik, çizmeleri "mahmuzlu"ymuş. Bu yüzden aşık olmuş, "dost" tutmuş onu.

Ama o "dost" tutulunca şımarmış. Başka konukların verdiği paraları kızın elinden zorla almaya, bunlarla da kafayı çekip kızını dövmeye başlamış. Üstelik bir de onun gözü önünde öbür kızlarla "kınıştırma" huyu çıkarmış...

- Sen sen ol da gücüne gitmesin! Benim öbür kızlar-

dan neyim eksik?.. Aklınca küçük düşürecek beni! Alçak! Üç gün önce patrondan dışarı çıkmak için izin alıp ona gitmişim. *Bir âe ne göreyim: Bizim kızlardan sarhoş Dun-*ka yanibaşmda oturmuyor mu!.. Öteki de dut gibi. "Alçak-sın sen! Alçağm tekisin! Namussuzsun!" dedim. Kalkıp öldüresiye dövdü beni. Tekme mi istersin, saçımdan tutup sürüklemek mi, artık aklına ne gelirse... Bununla da kalsa iyi! Üstümü başımı paraladı... Şimdi ne yaparım ben? Patronun yanma nasıl giderim? Her şeyimi paraladı: Eteklerimi, yepyeni bluzumu... Baş örtümü çekip aldı... Tanrım! Ben ne yapacağım şimdi?

Ansızın kederli, boğuk bir sesle inledi.

Hava soğumuş, rüzgârın iniltisi de artmıştı... Dişlerim yeniden takırdamaya başladı. O da titriyor, gitgide soku-luyordu bana. Karanlıkta gözlerinin parıltısından anlıyordum bunu...

- Siz erkekler, hepiniz alçaksınız! Elimde olsa hepini ayağımın altında böcek gibi ezerim. Biriniz geberse de suratına tükürsem!.. Puştlar! Yaltaklanır, sokak köpeği gibi kuyruk sallarsınız! Ama zavallı kadın bir kere elinize düşmeye görsün!.. Eh artık!.. O saat ayağınızın altına alı-verirsiniz... Uyuz böcekleri...

Küfürleri pek çeşitliydi ya, güçten yoksundu. "Uyuz böcekleri"ne karşı ne kin, ne nefret duymadığı belliydi. Sözlerine hiç denk düşmeyen, durgun, acınacak kadar tek-düze bir sesle konuşuyordu.

Ama bu sözler okuduğum ve okumakta olduğum bir sürü parlak kitaptan daha çok etkiliyordu beni. Çünkü ölmekte olan bir insanın can çekişmesi en yetkin, en ustaca ölüm tasvirlerinden çok daha doğal ve etkileyicidir.

Berbat bir durumdaydım. Doğrusu ya, komşumun söyleviden çok havanın soğukluğundan ötürüydü bu. Dış-lerim birbirine çarpıyor, sessizce inildiyordum.

Birden iki küçük ve soğuk el hissettim üzerimde. Biri boynuma dokunuyor, öteki yüzümü yokluyordu. Aynı anda, kaygılı, yumuşak, tatlı bir sesle sorulan şu soruyu işittim:

- Ne oluyorsun?

Az önce bütün erkeklere lanetler savuran Nataşa mı soruyordu bunu? Ben daha karşılık vermeden o konuşmaya başlamıştı bile:

- Ne oluyorsun? Ha? Üşüdün mü? Donuyor musun? Ah seni! Baykuş gibi büzülmüş ses etmeden oturuyor! Üşüdüğünü daha önce söyleyen ya... Haydi... toprağa yat... uzan... ben de yatayım... ha şöyle! Şimdi sanl bana... daha sıkı... Ha, şimdi ısınırsın işte... Sonra da sırt sırta verir yatarız... Gece nasıl olsa geçer... Sana ne oldu? İçtin de işinden mi kovdular?.. Ha? Boşver!..

Avutuyor, yüreklendiriyordu beni...

Yer yanlsa da içine girseydim! Hayat eğleniyordu benimle! Bir düşünün! O sıralarda insanlığın alınyazısını dert edinmiştim kendime. Toplumsal dönüşümlerle, devrimlerle ilgileniyor; derinliklerine belki kendi yazarlarının bile ulaşamadığı şeytanca bir bilgelikle yazılmış kitaplar okuyordum. Kendimi büyük bir eylemsel güç olarak hazırlama çabasımdaydım. Ve satılık bir kadın; dövülmüş, kovulmuş, dünyada ne yeri, ne değeri olan mutsuz bir varlık beni bedeniyle ısıtıyor, daha ben ona yardım etmeyi düşünmeden o bana yardım ediyordu. Zaten düşünsem de ne gelirdi elimden? Ne yardımım dokunurdu ona?

Ah, bütün bunların ağır, anlamsız bir düş olmasını ne kadar isterdim.

Fakat her şey o kadar gerçekti ki! Üstüme soğuk yağmur damlaları dökülüyor, göğsüme bir kadın göğsü sınıksı yaslanıyor, onun azıcık votka kokan, ama yine de sıcak ve canlandırıcı soluğu yüzümü okşuyordu... Rüzgâr uluyor, inliyor; yağmur sandalın üstünde sakırdıyor; dalgalar çağılıyor ve biz birbirimize sınıksı sarıldığımız halde yine de tir tir titriyorduk. Gerçekti bütün bunlar. Üstelik hiç kimsenin böylesine ağır ve bunaltıcı bir düş görmediğini sanırım.

Ve Nataşa kadınlara özgü o yumuşak ve tatlı sesle hiç durmadan bir şeyler söylüyordu. Onun duru, okşayıcı sözleri içimi ısıtmaya, yüreğimi yumuşatmaya başlamıştı.

O zaman gözlerimden yuvarlanmaya başlayan iri iri gözyaşları, yüreğimde çoktandır biriken kinleri, kederleri, aptallıkları ve çamuru silip götürdü.

- Peki, iki gözüm yeter artık, ağlama. Yeter! Tanrı büyüktür, her şey düzelir. Yine işine girersin, olur biter...

Ve öpüyordu beni. Sayısız, sınıcsak öpücüklerle boğuyordu.

Bunlar bana hayatım boyunca sunulan ilk kadın öpücükleriydi ve en güzel öpücüklerdi. Daha sonrakiler pek tuzluya oturdular çünkü. Hem de aşağı yukarı hiçbir şey kazandırmadan.

- Hişt, ağlama artık, sersem! Hele bir sabah olsun, ben senin işlerini yoluna koyarım.

Sanki bir düş içindeymiş gibi bu yumuşak ve dost fişiltiyi işittim...

... Gün ağarana kadar birbirimizin kollarında yattık...

Şafakla birlikte sandalın altodan çıkıp kentin yolunu tuttuk... Orada dostça vedalaşıp ayrıldık.

O sonbahar gecesinde bana yoldaşlık eden tatlı Nataşa'yı sonra altı ay aramadığım batakhane kalmadı, ama görüşemedik bir daha...

Öldüyse -ki onun için çok daha iyi- rahat uyusun! Yaşıyorsa, esenlik içinde olsun ve dilerim yaşadığı hayatın bilinci uyanmasın ruhunda... Çünkü gereksiz, yararsız bir ıstırap olurdu bu...

1895

KONOVALOV

Gazeteye üstünkörü göz gezdirirken Konovalov adına raslayıp irkildim. Şu haberi okudum sonra:

"Murom kenti halkından Aleksandr İvanoviç Konovalov adında biri dün gece ilçe hapishanesinin üç numaralı hücrelerinde kendini soba nefesliğine asarak intihar etmiştir. Pskov da serserilik suçundan tutuklanarak memleketine postalanmakta olan bu adam, hapishane müdürünün bildirdiğine göre durgun, sessiz, her zaman düşünceli bir kimseymiş. Hapishane doktoru, Konovalov'un intiharını melankoliye bağlamaktadır."

Bu küçük haberi okuduktan sonra söz konusu durgun adamın neden kendini öldürdüğünü daha iyi aydınlayabileceğimi düşündüm. Çünkü tanıyordum onu. Hatta susmaya hakkım yoktu belki de. Yiğit bir delikanlıydı o. Hayat yolunda pek seyrek raslanan kimselerdendi.

... Konovalov'la karşılaştığımda on sekiz yaşındaydım. Bir firında "yamaklık" yapıyordum o sırada. Ustam, "mızıka takımından" bir askerdi. Korkunç içer, hamurun kıvamını çok kere bozar, sarhoş olunca da önüne gelirse

üstünde parmaklarıyla tempo tutarak birtakım havalar çal-
mayı pek severdi. Ekmekler hamur çıktığı ya da sabaha ye-
tişmediği için patrondan azar işitince küplere biner, ada-
ma demediğini komaz, bu arada müzik yeteneğini belirt-
mekten geri kalmazdı.

- Hamur kurumuş ha? diye bağırdı mı, kızıl, kaytan
bıyıklan dimdik kesilir; etli ve nedense her zaman ıslak du-
daklan şapırdardı. Kabuk yıkanmış! Ekmeğin içi çiğ kal-
mış! Seni gidi geberesi moruk seni! Ben bu işler için mi
doğdum sanıyorsun? Ha? Senin de, işinin de canı cehen-
neme! Ben müzikçiyim, anladın mı? Müzikçi! Solocu sar-
hoş olup sızdı mı ben çıkardım yerine. Obuacı tutuklandı
mı iş yine başa düşerdi. Kornetçi hastalanınca yerini kim
alırdı sanırsın? Ben; Tim-tar-ram da-di! Ya sen, sen kim-
sin? Ha? Aşşagılık bir köylü! Çabuk hesabımı kes!

Bulanık bakışlı, şiş göbekli, köse bir adam olan pat-
ron bodur ayaklarıyla ter ter tepinir, bir yandan da cıyak
cıyak bağıırırdı:

- Haydut! Hain! Yehuda! (Küt parmaklı ellerini çare-
sizlik içinde havaya kaldır; ansızın, çın çm öten, kulak-
lan yırtan bir sesle haykırırdı.) İsyân ettiğin için seni po-
lise vereyim de gör!

Asker:

- Çarın ve anayurdun bir bendesini polise vermek ha?
diye kükrer, sıkılmış yumruklarıyla patronun üstüne yü-
rürdü.

Beriki tükürür, burnundan soluya soluya çıkıp gider-
di. Bütün yapabildiği buydu. Volga kentlerinde yazın fi-
nncı ustası bulmak zordu.

Bu gibi sahneler hemen hemen her gün tekrarlanırdı.

Asker kafayı çeker, hamuru kurutur, çeşitli marşlar, valsler ya da kendi deyimiyle "numaralar" çalardı, patron dışlerini gıcırdatır, ben de bu yüzden bir yerine iki kişinin işini yüklenmek zorunda kalırdım.

Bir gün patronla asker arasında şu sahne geçince çok sevindim:

Patron sevinçten parıldayan bir yüzle, gözlerinde sinisi bir ışıltıyla içeri girerek:

- Hey asker! dedi. Dudaklarını sarkıt da bir sefer marşı çal bakalım!

Her zamanki gibi bir hamur teknesinin üstünde yarı sarhoş pineklemekte olan asker boğuk bir sesle:

- Ne oluyor? diye homurdandı.

Patron sevinçten kıkırdayarak:

- Sefere hazırlan! diye karşılık verdi.

Asker ayaklarını tekneden sarkıttı. Uğursuz bir şeyler sezinleyerek:

- Nereye? diye sordu.

- Nereye istersen!..

Asker öfkelenerek bağırdı:

- Ne demek istiyorsun?

- Seni daha fazla tutmayacağım; demek istediğim bu.

Hesabını kes, çek arabanı, marş marş!

Patronu hep korkak görmeye alışan asker bu sözleri duyunca ayılır gibi oldu. Kötü bir işçi olduğu için kolay kolay bir yere kapılanamayacağını bilmiyor değildi. Ayağa kalktı; kaygılı bir sesle:

- Haydi oradan, dedi. Yalan söylüyorsun...

- Yaylan bakalım, yaylan!..

- Yaylanmak mı?

- Yürü de boyunu görelim!

- Demek böyle olduk... (Asker başını kederle salladı.)

Kammı emdin, iliğimi sömürdün, şimdi kovuyorsun beni...

Çok güzel! Ah, seni gidi örümcek!

Patron:

- Ben mi örümceğim? diye hırıldadı.

- Evet, sen! Kan emici bir örümcekten başka nesin?

Asker bunu üstüne basa basa söyledi, sendeleyerek kapıya doğru yürüdü.

- Şimdi kendine iş bul da göreyim! Ya!.. Seni herkeşe öyle bir anlattım ki, tatlı canını hiç üzme aslanım; kimse iş vermeyecek! Dımdızlak açıkta kaldın...

Ben:

- Yeni usta buldunuz mu? diye sordum.

- Yeni değil, eskilerdendir. Yamağımı benim. Ah, ne yaman bir ustadır, göreceksin! Altındır altm! O da içkiye düşkündür ya, tutarağı geldiği zamanlar... Şimdi gelecek, işe başlayacak, üç dört ay ayı gibi çalışacaktır! Uyku, rahat bilmez; para da umurunda değildir. Çalışır ve türkü söyler! Hem öyle türküler söyler ki, kardeş, dinleyemezsin; yüreğin daralır! Söyler, söyler, soma da içkiye vurur kendini.

Patron içini çekti, elini umutsuzca salladı.

- Bir kere de içmeye başladı mı durduramazsın artık. Hastalamncaya ya da meteliksiz kalıncaya kadar içer... Sonra da utandığından mı nedir, tütsüden kaçan kötü ruh gibi gözden kaybolur. Ha bak, işte orada! Şaşa, temelli mi geldin?

Derin, boğuk bir ses işitildi:

- Temelli...

Orada, eşikte omzuyla kapı çerçevesine dayanmış,

uzun boylu, geniş omuzlu, otuz yaşlarında kadar bir adam duruyordu. Giysilerinden tam bir serseri, yüzündense gerçek bir Slav olduğu belliydi. İnanılmayacak kadar kirli, yırtık pırtık al basmadan bir gömlekle, bol bir keten pantolon vardı üzerinde. Ayaklarından birine lastik bir çizme kalıntısı, ötekine bir kundura artığı geçirmişti. Parlak, san saçları karmakarışıklı. Yongalar, saman çöpleri sarkıyordu aralarından. Göğsünü bir yelpaze gibi örten san sakalı da aynı durumdaydı. Uzunca, solgun, bitkin yüzünde iki iri, mavi göz tatlı bir bakışla ışıldıyordu. Biçimli, fakat bir parça solgun dudakları da san bıyıklarının altında hafif bir gülümsemeyle aralanmıştı. Her haliyle, "Ben böyleyim işte... Kınamayın..." demek ister gibiydi sanki.

Yeni fırıncının sağlam yapısını zevkle süzen patron, ellerini oğuşturarak:

- Gir Şaş'a, dedi. İşte yamağın da bu.

Beriki sessizce ilerledi, iri elini uzattı bana. Tokalaştık. Sonra tahta sıraya oturdu, ayaklarım ileri uzattı, patrona:

- Vasili Semyoniç, bana iki gömlekle bir çizme al, dedi... Bir de takke.

- Hepsini olacak, korkma! Takke bende var. Gömlekle pantolon da akşama hazır. Sen çalışmana bak. Ben adamımı bilirim. Seni incitecek değilim... Konovalov'u kimse incitmez, çünkü kimseye zarar gelmez ondan. Patronsak, canavar değiliz ya! Zamanında ben de çalıştım. Bilirim, turp gibi sıkıp suyunu çıkarırlar adamın.. Neyse çocuklar, ben gideyim artık...

Yalnız kaldık.

Konovalov öylece oturmuş, gülümseyerek, sessizce, çevreyi gözden geçiriyordu.

Fınn bir bodrumdaydı. Kubbeli bir tavam vardı. Pencerelelerinin üçü de yerin altındaydı. Işıksız, havasız bir yerdi burası. Buna karşılık nem insanın iliklerine işliyordu. Pislik, unlardan kalkan toz her yanı kaplamıştı. Duvar boyunca dizilen uzun teknelerin birinde hamur, ötekinde un bulunur, üçüncüsü boş dururdu. Bu üç teknenin üzerine solgun bir ışık çizgisi düşerdi pencereden. Fırının hemen hemen üçte birini kocaman bir ocak kaplıyordu. Onun yanında, kirli döşemeye üst üste un çuvalları yığılmıştı. Ocakta iri kütükler çatırtıyla yanar, yalımların gölgeleri fınnın duvarlarına vurur, gizli bir şey anlatmak istercesine sessizce oynasılardı.

İsten kapkara kesilmiş kubbeli tavan bütün ağırlığıyla insanın üstüne abanır, yalımların ışıltısıyla solgun gün ışığının birleşmesinden belirsiz, göz yorucu bir aydınlık doğardı. Pencerelelerden sokağın boğuk gürültüsü gelir, toz toprak dolardı içeriye.

Konovalov her yanı gözden geçirdi, içini çekti, sıkıntılı bir sesle:

- Çoktan beri mi burada çalışıyorsun? diye sordu.

Söyledim. Yan gözle bkbirimizi süzerek sustuk.

- Tam bir zindan! (içini çekti.) Çıkıp sokak kapısında oturalım mı?

Çıktık, kapının önündeki sıraya oturduk.

- Burada hiç olmazsa soluk alınabilir. Bu çukura pek kolay alışamayacağım galiba. Düşün bir, denizden geliyorum. Hazer'de bir balıkçı takınandaydım... Sonra o enginlikten, gel bu çukura düş!

Acıklı bir gülümsemeyle yüzüme baktı. Sonra, sessiz-

ce, gelip geçen insanları, arabaları seyretmeye koyuldu. Duru, mavi gözlerinde bir hüznün ışıltısı vardı... Akşam oluyordu. Hava ağır, gürültülerle dolu ve tozluymdu. Evlerin gölgeleri yola düşmeye başlamıştı. Konvalov sırtım duvara dayamış, kollarım göğsünde kavuşturmuş, öylece duruyor; parmaklarıyla ipek gibi sakalını karıştırıyordu. Yandan onun iri kemikli, solgun yüzüne bakıyor: "Bu nasıl bir adam?" diye düşünüyordum. Fakat bir şey sormaya cesaret edemiyordum. Çünkü ustamdı. Soma, tuhaf bir saygı uyandırmıştı bende.

Alnım boydan boya kesen üç ince kırışık arada bir düzeliyor, kayboluyor, bense bu adamın aklından geçenleri bilmek istiyordum.

- Gidelim, vakit geldi. Sen ikinci tekneyi yoğururken ben üçüncüyü hazırlarım.

Bir hamur dağımı karıp ötekini yoğurduktan soma çay içmeye oturduk. Konvalov elini koynuna sokarak:

- Okuman var mı? diye sordu. Öyleyse okuyuver şunu;.. : : "*" , . •• ,

Buruşuk, kirli bir kâğıt parçası çıkarıp uzattı.

Okumaya başladım:

"Sevgili Şaşa! Önce selam eder, seni uzaktan öperim. Durumum kötü, günler geçmiyor. Beni buradan çıkaracağın, birlikte yaşamaya başlayacağımız o günleri bekleme-ye sabrım kalmadı. Önceleri hoşlandığım bu lanet hayata dayanamıyorum artık. Sen bunu iyi anlarsın; ben de seninle tanıştıktan sonra anlamaya başladım zaten. Yalvarırım bir an önce yaz. Mektupçuğunu dört gözle bekliyorum. Şimdilik Allahısmarladık, fakat elveda değil, ruhu-

mun sakallı sevgilisi. Sana hiç kırgın değilim. Oysa sen hunzır, düş kırıklığına uğrattın beni; bir Allahaismarladık bile demeden gittin. Fakat Allahın bildiğini kuldan ne gizleyeyim; iyilikten başka bir şey görmedim senden. Bana iyilik eden ilk insansın, bunu unutamam. Elini biraz daha çabuk tutamaz mısın Şaşa? Kızlar serbest kalırsam seni bırakacağımı söylemişler. Ne saçma şey. Eğer bana acırsan, çıktuktan sonra köpeğin gibi yanından ayrılmam. Sen bunu kolayca yaparsın, oysa benim için çok güç. Sana söylememiştim ya, bana geldiğin zaman sırf bu hayata dayanmadığım için ağlamıştım. Allahaismarladık. Senin Kapitolina'n."

Konovalov bir eliyle sakalını karıştırırken öteki eliyle mektubu aldı, evirip çevirmeye başladı.

- Yazma da bilir misin?

- Evet...

- Mürekkebin var mı?

-Var. • - _;•• •• .. -
- Öyleyse ona bir mektup yazıver, ha? Yoksa alçağın biri olduğumu, kendisini unuttuğumu sanacak. Yazıver!

-Olur. Kim bu?

- Bir orospu... Çıkmaktan söz ediyor, görmüyor musun? Yani ben polise gidip onunla evleneceğimi söyleyeceğim, o zaman ona bir pasaport verip vesikasını alacaklar, böylece serbestliğe kavuşacak! Anladın mı?

Yarım saat soma dokunaklı bir mektup hazırlanmıştı.

Konovalov sabırsızlanarak:

- Peki, oku bakalım, nasıl olmuş? dedi.

Mektup şöyleydi:

"Kapitolina! Alçağın biri olduğumu, seni unuttuğumu sanma! Hayır, seni unutmadım. Sadece bütün paramı içkiye yatırıp meteliksiz kaldım. Şimdi yeni bir işe girdim. Yarın patronundan ödünç para alacak, seni çıkarması için Filip'e göndereceğim. Yola yetecek kadar da elinde para kalacaktır. Şimdilik Allahımsarladık.

Senin, Aleksandr."

Konovalov:

- Hım!., diyerek başım kaşdı. Oturaklı olmamış. Mektupta ne acıma, ne de gözyaşı var. Arada bir bana sövmeni istemiştin, bunları yazmamışsın...

- Fakat ne gerek var buna?

- Ondan utandığımı, suçumu anladığımı görmelidir. Değil mi ya? Sen nohut döker gibi yazıvermişsin! İçine biraz gözyaşı karıştır!

Gözyaşı karıştırma işinin üstesinden de başarıyla geldim. Konovalov'un pek hoşuna gitti bu. Elini omzuma koydu, dostça:

- Şimdi oldu işte! dedi. Sağ ol! İyi bir delikanlı olduğun belli. Anlaşacağız seninle.

Bundan benim de kuşku yokta. Bana Kapitolina'yı anlatmasını istedim.

- Kapitolina mı? Çocuk denecek kadar küçük bir kızdır. Viyatkalı birtüccannkızıymış... Yoldan çıkmış bir ke-re. Sonra da geneleve kadar düşmüş... Baktım, daha çocuk! Tanrım diyorum, olur mu bu? Neyse, tanıştık. Birden ağlamaya başlamaz mı! "Bir şey yok, sık dişini!" dedim. "Seni çıkaracağım buradan, bekle!" Her şey hazırды. Para mara, artık ne gerekliyse... Fakat bir içmeye başladım, Astra-

han'da buldum kendimi. Soma da buraya düştüm işte. Bir arkadaşla haber göndermiştim, adresimi ondan almıştır.

- Peki, evlenecek misin onunla? diye sordum.

- Evlenmek mi? Ne evlenmesi? Ayyaştan koca olur mu? Yok, sadece çıkaracağım onu; istediğini yapar artık. Bir iş bulur, kurtulur belki.

- Ama o seninle yaşamak istiyor?

- Kendi sersemliği. Kadınlar... Hepsi böyledir... İyi tanırım onları. Türlü türlüsü geçti elimden. Hatta zengin bir tüccar karısıydı bir tanesi... Bir sirkte seyislik yapıyordum o sırada. Gözüne kestirmiş beni. "Gel, arabacım ol" dedi. Sirkten bıkmıştım zaten. Kabul ettim. Ne demezsin... Sokulmaya başladı bana... Evleri, atlan, uşaklan vardı. Soy-lular gibi yaşıyorlardı. Kocası kısa boylu, şişman bir adamdı. Bizim patronun bir eşi. Kadınsa kedi gibi çevik, ince, ateşli bir şeydi. Sanlıp da dudaklanmdan öptü mü yüreğime ateş dökülürdü sanki. Tir tir titrer, neredeyse korkuya kaptırdım kendimi. Kimi zaman da öper, öper, birdenbire hüngür hüngür ağlamaya başlardı. Ağladıkça omuzlan sarsılırdı. "Neyin var, Vera?" derdim. "Şaşa, çocuksun sen, hiçbir şey anlamıyorsun" diye karşılıklı verirdi. Yaman kadındı... Hiçbir şey anlamadığımı söylerken haklıydı. Aptalın biri olduğumu kendim de biliyorum. Ne yaptığımı anladığım var, ne de nasıl yaşadığımı düşündüğüm!

Sustu; gözlerini iri iri açarak yüzüme baktı. Korku gibi, sorgu gibi bir kaygı ışıltısı vardı bunlarda. Bu, onun güzel yüzünü daha bir güzelleştiriyordu...

- Peki, tüccann kamından niye ayrıldın soma?

- Biliyor musun, kimi zaman bir iç sıkıntısı basar beni. Hem öyle bir sıkıntı ki, kardeşçik, yaşamanın hiçbir an-

lamı kalmaz. Sanki dünya boşalmış, bir ben kalmışımıdır. O zaman her şey kapkara görünür gözüme. Kendimden de, bütün insanlardan da sıkılırım. Tümü geberse umurumda değildir! Bu benimki bir hastalık olmalı, içkiye bu yüzden başladım... Neyse... Bir gün ona: "Bırakbeni, VeraMihaylovna!" dedim. "Daha fazla dayanamayacağım artık!" "Ne oldu?" diye sordu. "Bıktın mı benden?" Gülüyor, hem de kötü kötü gülüyordu. "Hayır," dedim. "Bıkmadım senden. Ama ben kendimde değilim." Önce anlamadı. Hatta bağır-maya, sövüp saymaya başladı... Soma anladı. Başını öne eğip: "iyi ya, git!..." dedi. Gözlerinden yaşlar döküldü. Gözleri karadır Saçları da kara ve kıvıncıkrir. Aslında tüccar sınıfından değilmiş, memur kızımıymış... Neyse... O zaman acıdım ona, kendimden de öğrendim. Öyle bir kocayla nasıl yaşasındı? Un çuvalından farkı yoktu adamın... Uzun uzun ağladı; alışmıştı bana... Çok tatlı davranırdım ona; kollanma alıp salladığım olurdu. Uyur; ben de yanibaşma oturup seyredirdim onu. insan çok güzelleşir uyurken, çocuk gibi güzelleşir. Soluk alır, gülümser, o kadar. Yazlıkta otururken de, araba gezintileri yapardık. Dört nala gitmeyi severdi. Soma ağaçlık bir yerde atlan bağlar, çayır-lara otururduk. Beni yatırır, başımı dizlerine yerleştirir, yüksek sesle kitaplar okurdu. Dinler, dinler, uyuya kalırdım. Çok güzel hikâyelerdi bunlar. Hele birini, dilsiz Gerasimle köpeğin hikâyesini hiç unutamam. Herkesin alay ettiği zavallı bir dilsizdi o. Köpeğinden başka seveni yoktu. Alaya almadığımda, itilip kakıldığında hep köpeğine giderdi... Çok acıklı bir hikâyedir bu... Olay kölelik zamanında geçiyor... Evin hanımı bir gün: "Dilsiz, git, köpeğini suda boğ; çok ulumaya başladı" diyor. Ve dilsiz gitti...

Bir sandala bindi, köpeğini de yanına alıp gitti... Hikâyenin tam burasında bir titreme alırdı beni. Tamam! Bir insanın dünyadaki biricik mutluluğunu elinden alıyorlar! Bu ne biçim düzen? Dünyada bütün mutluluklarını tek bir şeye, söz gelişi bir köpeğe bağlayan insanlar vardır. Niçin bir köpeğe? Çünkü bu insanın o köpekten başka seveni yok. Oysa sevgisiz yaşayamaz insanoğlu. Zaten ruhu da sevmek için verildi ona. Çeşit çeşit hikâyeler okurdu. Yaman kadındı, hâlâ acırım... Eğer almyazım böyle olmasa, kendisi isteyene ya da kocası işi anlayana kadar ayrılmazdım ondan. Okşardı beni. Kendini ağıra satmaz, yürekte okşardı. Bir kadın için en büyük erdemdir bu. Öpüşürken de, sevişirken de tam bir kadındı... Kimi zaman davranışlarına bir yumuşaklık gelir, şaşılacak kadar uysallaşır. Sanki ruhumu okuyormuş gibi gözlerimin derinliklerine bakar; anamış, dadımış gibi konuşurdu benimle. Böyle zamanlarda beş yaşında bir çocuğa dönerdim karşısında. Yine de ayrıldım ondan. Bu iç sıkıntısı yüzünden! Bilmem, nereye götürüyor beni? "Elveda, Vera Mihaylovna, bağışla beni" dedim. "Elveda, Şaşa!" dedi. Ve çılgın kadın gömleğimi dirseğine kadar sıvayıp dişlerim etime geçiriverdi! Neredeyse uluyordum! Koca bir et parçası kopardı sandım. Kolum üç hafta zonkladı. İzi hâlâ durur.

Gömleğini sıyırıp bir pehlivanmkinini andıran güçlü, beyaz, güzel kolunu uzattı. Tatlı bir hüznle gülümsüyordu. Deride, tam dirsek bükümünün yanında, uçları neredeyse birleşmek üzere iki yarım daireyi andıran yara izi besbelliydi. Konovalov bu ize bakıyor, gülümseyerek başını sallıyordu.

- Çılgın kadın! Onu unutmayayım diye yaptığını.

Çok dinlemişliğim vardı bu gibi hikâyeleri. Hemen hemen her serserinin geçmişinde bir "tüccar karısı" ya da "soylu bir bayan" vardır. Bu kadınlar, serserilerin hikâyelerinde hem bedensel, hem de ruhsal balamdan pek karmaşık tiplerdir. Bugün mavi gözlü, kötücül ve şen bir dilberin bir hafta soma kara gözlü, iyi yürekli, sulugöz bir şey olup çıkması beklenebilir. Ve serseri çoğu zaman kuşkuyla, hoşgörüle söz eder ondan. Bir sürü ayrıntıya boğar hikâyeyi.

Fakat Konovalov'un hikâyesinde gerçek bir şey çınmıyordu. Daha önce dinlediğim hikâyelerde bulunmayan bir şey vardı onda. Kitap okumak gibi... Konovalov'un etkili anlatımına bir çocuk içtenliği katıyordu...

Kollarına yaslanan, başını onun geniş göğsüne yaslayarak uyuyan o ince kadını gözlerimin önüne getirebiliyordum. Çok güzel bir şeydi bu. Hikâyenin doğruluğuna daha çok inandırılıyordu beni. Soma "tüccar kansf" nı anlatırken sesine gelen o tatlılık, o hüznün hiç Taslamadığım buyseydi. Gerçek bir serseri ne kadından, ne de bir başka şeyden böyle bir ses tonuyla söz etmez. O, dünyada her şeye sövebileceğim göstermekten hoşlanır.

Konovalov tedirgin bir sesle:

- Niye sustun? dedi. Attığımı sanıyorsun değil mi?

Un çuvallarına oturmuştu. Bir eliyle çay bardağım tutuyor, öteki eliyle ağır ağır sakalını sıvazlıyordu. Alnında derin çizgiler belirmiş; mavi gözlerim merakla, soran bir bakışla gözlerime dikmişti...

- Yok, inan bana... Niye yalan söyleyeyim? Haklısın, bizimkiler hikâye uydurmada pek ustadır... Hayatmda hiç-

bir güzel şey bulunmayan bir insanın bir hikâye uydurup gerçekmiş gibi anlatmasında ne kötülük var? Anlatır, masalına kendi de inanır, bir parça avunur. Çok insan böyle yaşar. Engel olamazsın buna... Fakat benim anlattıklarım gerçektir. Hepsi olmuştur. Olağanüstü bir şey yok ki... Kadın yaşamayı seviyor, oysa can sıkıcı bir hayatı var. Tut ki bir arabacı parçasıyım, ne çıkar? ister arabacı, ister bey, ister subay ol, kadın için hepsi bir. Hepsi de erkek değil mi? Alabilecekleri en çok şeyi almak, elden geldiğince az vermek isteyen bir domuz sürüsü. Basit adam hiç değilse daha vicdanlıdır. Çok basit bir adamım ben... Kadınlar hemen anlarlar bunu; onları incitmeyeceğimi, duygularıyla oynamayacağımı anlayıverirler. Günah işleyen kadının en büyük korkusu alay edilmektir. Onlar utanırlar bizden. Biz alacağımızı alır, soma da "ahmak kadını" nasıl ayarttığımızı anlatıp böbürlenmek için çarşıya çıkarız. Ama kadının gidecek kimsesi yoktur. Kimse yiğitlik saymaz onun günahım. Kardeş, kadınların en yoldan çıkmış bile bizden daha çok taşır bu günahın utancını.

Onu dinlerden, "Bu adam bir serseriye çok aşan bu sözlere gerçekten inanıyor mu acaba?" diye düşünüyordum.

O, bir çocuğunkini andıran duru gözlerini yüzüme dikmiş, gitgide şaşkınlığa sürüklüyordu beni.

Ocakta kütükler çatırıyor, kızgın kor yığınının gölgesi pembe bir leke gibi finmn duvarına yansiyordu...

Pencereden görülen küçük bir gök parçasında iki yıldız belirmişti şimdi. Yıldızlardan bir tanesi büyüktü, zümrüt gibi de parlıyordu; onun hemen ötesinde ikinci yıldız ancak görülebiliyordu.

Bir hafta sonra Konovalov'la dost olmuştuk artık.

- Sen efendi bir cocuksun! İyi bir şey bu!

Bunu söylerken yüzü geniş bir gülümsemeyle aydınlanıyor, iri elini omzuma vuruyordu.

Gerçek bir fırıncı ustasıydı. Yüz yirmi kiloluk bir hamur dağını bir yuvarlayıp düzlemesi ya da teknenin üstüne eğilip güçlü kollarım dirseklerine kadar daldırarak çelikten parmaklan arasında hamur yığınlarını bir gıcırdatması vardı, görülecek şeydi.

Çiğ hamuru ocağa şaşılacak bir çabuklukla sürer, ben onlan tabladan küreğe aktarmaya yetişemezdim. Ekmekler birbirine yapışacak diye korkmuştum ilkin. Fakat üç ocak dolusu ekmeğin pişirdikten sonra nar gibi kızarmış, çıtır çıtır yüz yirmi somun raflara diziliverince işinin ustası bir adamla çalıştığımı anladım. Çalışmayı sever, kendini coşkuyla işe kaptırır, ocak iyi yanmaz ya da hamur geç kabarırsa yüzü asılır, nemli un satm aldığı için patrona sövüp sayardı. Ekmekler tam istenen kıvamda, içleri sünger gibi, kabukları ince, çıtır çıtır çıkmaya başladı mıydı da çocuk gibi sevinirdi. En gösterişli somunu kürekte alır, yanan avuçlarında hoplatırken sevinçle güler:

- Şuna bak! derdi. Birlikte ne yakışıklı bir delikanlı çıkardık, değil mi?

Herkesin yapması gerektiği gibi, kendini bütün benliğiyle işine veren bu dev yapılı çocuğa bakarken içim sevinçle dolardı...

Bir gün:

- Şaşa, iyi türküyü söylediğin doğru mu? diye sordum.

- Söylerim... Ama arada bir... İçim sıkılmaya başladığı zamanlar... Söyledikçe de daha beter olurum. Bırak şim-

di, ayartma beni. Sen söylemez misin? Ha? Ah, ne adam-sın! İyisi mi bekle de soma birlikte söyleriz... Olmaz mı?..

Kabul ettim. Canım türkü söylemek istediğinde ılık çalıyordum. Fakat arada bir boş bulunur, hamur yoğururken hafiften mırıldanmaya başladığım olurdu. Konovalov dinler, dudaklarını kıpırdatır, verdiğim sözü hatırlatırdı az soma. Kimi zaman da:

- Sus! Uluma! diye sertçe azarlardı.

Bir gün sandığımdan bir kitap çıkarıp pencerenin yanına yerleştim, okumaya koyuldum.

. Konovalov bir hamur teknesine uzanmış, uyukluyordu. Sayfaların hışırtısıyla gözlerini açtı.

- Ne kitabı okuyorsun?

"Podlipovetsler" di bu.

- Yüksek sesle okusana, ha?

Böylece pencere kenarına oturarak yüksek sesle okumaya başladım. O, teknenin üzerine oturmuş, başını dizlerime yaslamış dinliyordu... Arada bir kitabın üzerinden yüzüne bakıyor, gözleriyle karşılaşıyordum. İri iri açılmış, derin bir ilgiyle dolu o gözler hâlâ aklımdadır... Aralanmış ağzından bir çift beyaz, düzgün diş sırası görünüyordu. Kaşlarını kaldırmış, yüksek alnını kırıştırmış, ellerini dizlerinin üzerinde kavuşturmuş, bütün varlığıyla kulak kesilmişti. Bu beni körüklüyor, Suyoska ile Pila'mn acıklı hikâyesini elimden geldiğince etkili, canlı okumaya çalışıyordum. Neden soma yoruldum, kitabı kapattım.

Konovalov:

- Bitti mi? diye fısıldadı.

- Yansına yaklaştı...

- Hepsini okur musun?

- Olur.

-Eh...

Başını ellerinin arasına alarak teknenin üstünde sallanmaya başladı. Bir şeyler söylemek istiyor, ağzını açıyor, körük gibi soluk alıyor, nedense gözlerini kırptırıyor. Ben böylesi bir etki beklemiyordum, bir anlam veremiyordum buna.

- Nasıl da okuyorsun! diye fısıltıyla söze başladı. Çeşit çeşit seslerle... Sanki hepsi yaşıyor... Aproska! Pila!.. Ne aptal şeyler! Dinlerken gülesim geliyordu... Ya soma, soma ne olacak? Nereye gidecekler? Tanrım! Sanki her şey gerçekten oluyor. Sanki hepsi gerçek insan bunların... Gerçek köylüler... Sesleriyle, yüzleriyle gerçekten yaşıyorlar sanki... Dinle, Maksim! Fırını dolduralım, kalanım da oku!

Fırını doldurduk, ikinci ağızı hazırladık, yeniden bir saat kırk dakika kadar okudum. Soma yine sustum. Ekmekler pişmişti. Onları çıkarıp yenilerini sürdürdük, hamur kardık, mayaladık... Bütün bunları sinirli bir çabuklukla, hemen hemen hiç konuşmadan yapıyorduk.

Konovalov kaşlarını çatmış, arada bir bana kısa buyruklar veriyor, çırpınıyor, çırpıyordu...

Kitap sabaha doğru bitti. Dilim uyuşmuş, tahta gibi olmuştu.

Konovalov bir un çuvalına ata binercesine oturmuş, ellerini dizlerine koymuş, tuhaf gözlerle yüzüme bakıyor, susuyordu.

- Beğendin mi? diye sordum.

Başını salladı, göz kırptı, nedense yine fısıltıyla:

- Kim yazmış bunu? diye sordu.

Söyledim.

- Ne adam! Nasıl da yazmış! Ha? Korkunç! O kadar canlı ki, yüreğinden yakalıyor insanı. Soma yazar ne kazandı bundan?

- Yani nasıl?

- Ona bir armağan, ya da, ne bileyim, bunun gibi bir şey vermişlerdir, değil mi?

Ben:

- Ne armağanı? Niçin versinler? diye sordum.

- Ne demek niçin? Kitap... Tıpkı polis tutanağı gibi... Okuyacaklar onu... Pila'yı, Sısoyka'yı düşünecekler... Herkes acıyacak onlara... Zavallı insanlar, diyecekler. Yaşadıkları hayat mıdır! Ve soma...

- Ey, soma?

Konovalov yüzüme kaçamak bir bakış fırlattı, ürkekçe:

- Belki bir emir çıkar. İnsanlar onlara yardım eder... dedi.

Bunun üzerine uzun bir söylev çektim... Fakat ne yazık ki umduğum etkiyi sağlamadı bu.

Konovalov başı önde düşünüyor, bütün gövdesiyle sallanıyor, arada biricini çekerek dinliyordu beni. Sonunda yorulup sustum.

Başını kaldırdı, hüzünlü gözlerle yüzüme baktı.

- Demek ona hiçbir şey vermediler, ha?

Reşetnikov'u unutarak:

- Kime! diye sordum.

- Canım, yazara...

Kendinde dünya sorunlarını çözme gücü bulmadığı anlaşılan dinleyicime kızarak sustum.

Konovalov cevabımı beklemeden kitabı aldı, korka

korka evirip çevirdi, açtı, kapadı, sonra yerine koydu, derin bir göğüs geçirerek usulca:

' - Tanrım! Ne büyük bir şey bu! dedi. Bir insan kitap yazmış... Kâğıt ve üstünde birtakım noktacıklar, hepsi bu. Yazmış ve... Öldü mü?

- Öldü, dedim.

- Öldü, fakat kitap kaldı. Okuyorlar onu. Gözlerinle bakıyorsan, sana çeşitli sözler söylüyor. Dinleyip anlıyorsun: Dünyada Pila, Sısoyka, Aproska adında insanlar yaşıyordu... Yüzlerini görmedin, senin için bir hiçtirler, ama yine de acıyorsun onlara! Sokak insan dolu. Bir sürü insan geçer oradan. Onları görürsün, fakat ilgini çekmezler... Umurunda bile değillerdir.. Geçip giderler... Ama kitapta okuyunca öyle acırsın ki, yüreğin duracak gibi olur... Bunu nasıl açıklamalı?:. Demek yazar bir armağan bile almadan öldü ha? Hiçbir şey verilmedi mi ona?

Tepem attı, yazarlara verilen armağanları bir bir sayıp döktüm.

Gözlerini faltaşı gibi açmış dinliyor, sinirli sinirli dudaklarını kemiriyordu.

- Ne biçim düzen!

Derin bir göğüs geçirdi, bıyığının sol ucunu kemirerek başını üzüntüyle eğdi.

O zaman ona Rus edebiyatçısının hayatmda meyhanenin uğursuz etkisinden söz ettim. Yıpratıcı yaşantılarının tek avuntusunu alkolde bulan o büyük ve ateşli yeteneklerin bu yüzden nasıl yıkılıp gittiklerini anlattım.

Konovalov:

- Böyle insanlar da içer mi, diye fısıldadı.

İri iri açılmış gözlerinde bana karşı kuşku, ötekiler adına da korku ve acıma okunuyordu.

- içerler ha! Peki, kitaplarını yazdıktan sonra mı içerler acaba?

Bence yersiz bir soruydu bu. Cevap vermedim.

- Evet, soma iiyorlardır, diye kararını verdi. Hayatın bütün acılarını yaşıyor bu insanlar. Gözleri bizimkilerden bambaşka olmalı... Yürekleri de... Hayata bakıyorlar, yürekleri kederle burkuluyor... Kitaplarına döküyorlar bu kederi... Ama yetmiyor, içerindeki acı çok fazla. Onu ateşle de dağlayamazsın. Tek are votkayla söndürmektir. Böylece, içiyorlar ište... Deđil mi?

Onayladım onu. Bu, Konovalov'u canlandırdı. Yazar psikolojisini derinleştirmeye devam etti:

- Bu yüzden ayrı tutmak gerekir onları. Oyle değil mi? Çünkü çeşit çeşit haksızlıkları herkesten daha çok görüyor, bunu oteki insanlara gösteriyorlar. Beni ele alalım; kimim ben? Serserinin, haytanın, ayyaşın, zavallının biri. Anlamsız bir hayatım var. Niçin yaşadığım bile belli değil. Kime gereклиyim? Hiç kimseye... Ne bir yuvam, ne karım, ne çocuklarım var. Bu konuda en ufak bir isteğe de sahip değilim. Yaşıyorum ve içim daralıyor... Niçin? Belli değil! içimde bir gcszlk var, anlıyor musun? Nasıl anlatmalı bunu? Ruhumda bir kıvılcım eksik... Evet, bir eksiklik var bende... Durmadan onu arıyorum, onu zlyyorum... Ama nedir o? Bilmiyorum...

Başmı ellerinin araşma alarak bana baktı. Yüzünde kendine çıkış arayan belirsiz bir düşüncenin izleri okunuyordu.

Ben:

- Peki, sonra? diye ona yardım etmeye çalıştım.

- Sonra mı?.. Bunu anlatmaya gücüm yetmez... Fakat,

ne diyorum biliyor musun? Belki bir yazar, hayatımı bana açıklayabilirdi. Ha? Ne dersin?

Bunu ben de yapabilirim kanısındaydım. Hemen işe giriştim. Toplumsal koşullar, ortam, eşitsizlik, sınıflar farkları üzerine konuşmaya başladım. Tereyağmdan kıl çeker gibi başarıya ulaşacağımdan kuşkuym yoktu.

Konovalov ilgiyle dinliyordu beni. Elini yanağma dayamış, karşımda oturuyordu. İri iri açtığı mavi, akıllı gözlerini usul usul bir duman buruyor; alnındaki kırışıklar gitgide derinleşiyordu. Sözlerimi anlamak isteğiyle kulak kesilmişti. Soluk almaktan korkuyordu sanki.

Koltuklarımı kabartıyordu bütün bunlar. Ona hayatını anlatıyor, bulunduğu durumdan kendisinin sorumlu olmadığını kanıtlıyor, coştukça coşuyordum. Koşulların zavallı bir kurbanıydı o. Herkesle eşit olduğu halde tarih boyunca süre gelen haksızlıklar sonunda toplumsal bakımdan sifıra indirilmiş bir varlıktı. Söylevi şu sözlerle bitirdim:

- Sakın kendini suçlu bulma... Sen haksızlığa uğradın...

Çıt çıkarmadan yüzüme bakıyordu. Gözlerinde güzel, parlak bir gülümseyişin belirdiğini görüyör; cevabını sabırsızlıkla bekliyordum.

Tatlı tatlı gülümsedi. Yumuşak, neredeyse kadınsı bir hareketle bana doğru uzanarak elini omzuma koydu.

- Kardeş, nasıl da su gibi anlatıveriyorsun! Nereden öğrendin bu kadar şeyi? Hepsini kitaplardan mı? Çok okudun demek. Eh, ben de okuma bilseydim!.. Fakat ne kadar da dokunaklı konuşuyorsun... İlk kez böyle bir konuşma işitiyorum. Şaşılacak şey! Bütün insanlar başsızsızlıklarını

nrn suçunu birbirlerinin üstüne yıkarlar. Oysa sen hayatı, kuralları suçluyorsun. Öyle ki, insanın hiçbir şeyden suçlu olmadığı sonucu çıkıyor senin sözlerinden. Yani bir serseri alınca yazıldığı için serseri oluyor. Mahpuslar için söylediklerin de çok şaşırtıcı. Çalışıyorlar, çünkü iş yok; mideyse her zaman bir şeyler ister... Ne kadar merhametlisin! Çok duygulu bir yüreğin var!..

- Dur, dedim. Katılıyor musun düşüncelerime? Doğru söylüyor muyum?

- Doğru söyleyip söylemediğini kendin daha iyi bilirsin; okumuş adamsın... Başkalarını ele alırsak, haklısın belki... Bana gelince...

- Ey, ne olmuş?

- Şey... Ben başkayım... İçiyorsam, suç kimin? Kardeşim Pavelka içmez. Perm'de fırın işletiyor. Al işte, ondan daha iyi çalıştığım halde bir serseriden, bir ayyaştan başka neyim? Olup olacağım da budur... Oysa aynı anadan doğduk! Hem de benim küçüğüm. Demek ki suç bende... Normal bir insan olarak doğmamışım.. Demin bütün insanların eşit olduğunu söylüyordun. Fakat ayrı bir yolum var benim... Tek de değilim bu yolda. Bizim gibilerin sürüsüne bereket. Bambaşka insanlar bizler... Hiçbir kuralla uymuyoruz. Hesabımız ayrı görülmeli... Bambaşka yasalar yapılmalı bizler için... Çok sert yasalar... Kökümüz kazınmalı! Çünkü kimseye bir yararımız yok. Dünyada boşu boşuna yer kaplıyor, başkalarının yolunu tıkiyoruz... Suçlu kim? Kendimiz... Yaşama isteği yok bizde; kendi benliğimiz karşısında duygusuzuz...

Serseme dönmüştüm. Bu çocuk gibi duru gözlü, dev yapılı adam; yüzünde acı bir gülümseme, kılım bile kıpır-

dalmadan kendini hayatın dışına çıkarıyor, kökü kazınması gerekli bir insan sayıyordu. Bir serserinin kendini bu denli horlamasına ilk kez raslıyordum. Onlar öz varlıklarını her şeyin üstünde tutarlar, her şeye düşmandırlar. Her şeye karşı kinli, kuşkuludurlar. Suçlamadıkları^ yakınmadıkları şey yoktur. Benim o güne kadar rasladıklarım hep kendilerinin suçsuz olduğunu ileri süren, bunu yalanlayan apaçık gerçekleri görmezden gelen, başarısızlıklarını alınyazıma, kötü insanlara bağlayan kimselerdi... Konovalov'un ne almyazısıyla, ne de insanlarla bir alışverişi vardı. Hayatının bütün karışıklığından kendini sorumlu tutuyor; ben ne kadar onun "ortamın ve koşulların" kurbanı olduğunda direniyorsam, o da kendini suçlamakta aym dirençliliği gösteriyordu... İlginç bir şeydi bu. Fakat sinirime dokunuyordu. Çın çm öten bir sesle:

- Herkes kendinin efendisidir; ben bir alçaksam bunun suçu benden başka kimseye yüklenemez! diye bağırdığında gözleri gerçek bir sevinçle parlıyordu.

Bu sözleri kültürlü bir adamdan işitsem şaşırmazdım. Çünkü bir "aydın"m karışık ve karmaşık ruhunda çıbanların her türlü bulunur. Fakat bir serserinin ağzından (bu serseri, kentin batakhanelerini dolduran aç, sefil, yan insan, yan canavar zavallıların arasında sivrilmiş biri de olsa) bunları işitmek insana tuhaf geliyordu. Konovalov'un gerçekten de ayrı bir yolda olduğunu kabul etmek gerekiyordu ama, ben istemiyordum bunu.

Tartışmamız gitgide kızışıyordu.

- Dur bakalım! diye bağırdım. Dört bir yandan kara güçlerin saldırısına uğrayan bir insan nasıl ayakta kalabilir?

Konovalov kızdı, gözlerinden kıvılcımlar saçarak:

- Daha sıkı dayansın! diye sesini yükseltti.

- Peki, neye dayanacak?

- Kendine bir tutamak bulsun ve dayansın!

- Sen niçin dayanmadın öyleyse?

- Tuhaf adamsın! Kendimi deminden beri bunun için suçluyorum ya!.. Ben bir tutamak bulamadım! Arıyorum, özlüyorum onu, ama bulamıyorum işte!

Ekmekleri çıkarmak gerekiyordu. Tartışmayı kesmeden işe koyulduk. Fakat ikimiz de daha fazla sinirlenmekten başka bir sonuç elde edemedik, uyumaya çekildik.

Konovalov uzanır uzanmaz uykuya daldı. Ben un çuvallarının üstünde yatıyor, onun iri kemikli, sakallı yüzünü kuş bakışı görüyordum. Teknenin yanındaki hasırın üzerinde yorgun bir savaşçı gibi uzanmış yatıyordu. Fırın, sıcak ekmek, ekşi hamur ve karbon kokusuyla doluydu... Gün ağıyor, un tozlarıyla kaplı camlardan boz renkli bir gökyüzü bakıyordu. Bir araba gürültüyle geçti. Bir çoban sürüsünü toplamak için kavalım çalıyordu.

Konovalov horluyordu. Onun kabarıp alçalan geniş göğsüne bakıyor, bana niçin karşı çıktığımı bir türlü anlayamıyordum. Neden soma uyuyakalmışım.

Sabahleyin aynı zamanda kalktık, hamuru mayaladık, elimizi yüzümüzü yıkadıktan soma çay içmek için un sandıklarından birinin üstüne yerleştik.

Konovalov:

- Kitabın var mı? diye sordu.

- Var...

- Bana okur musun?

- Olur...

- İşte, bu güzel! Ne düşünüyorum, biliyor musun? Bir ay çalışıp patrondan parayı alınca yansını sana vereceğim!

-Niye?

- Kitap al... Sen kendin için, kendi zevkine göre seç, bir iki tane de benim için al. Benimkiler köylülerden söz etsin. Pila ile Sısoyka gibi.. Sonra dokunaklı olsunlar, gülmek için yazılanlardan istemiyorum... Birtakım kitaplar baştan başa saçma! *Panfilka ve Filatka*. Bir de resimlemişler, ama yine saçma! *Poşekonets'lerâe* de masaldan başka bir şey yok. Böylesini sevmiyorum ben. Şu sendeki gibi kitaplar olduğunu bilmiyordum.

- Stenka RazinTe ilgüi bir şey ister misin?

- Stenka'yla ilgili ha? İyi bir şey mi?

- Çok...

- Getir!

Az sonra Kostomarov'un *Stenka Razin İsyanı* 'nı yüksek sesle okumaya başlamıştım bile. Girişteki destansı parça, şiir güzelliğine yaklaşan o bölüm, sakallı dinleyicimin hoşuna gitmedi.

Kitaba göz atarak:

- Neden konuşma yok bunda? diye sordu.

Nedenini açıkladım. Konovalov esnemesini gizlemek istediye de, başaramadı; utandı, suçlu suçlu:

- Oku, dedi. Sen bana bakma...

Fakat tarihçi, bir ressam fırçasıyla Stepan Timofeyeviç'i çizmeye, "Volga isyancılarının prensi" sayfalar arasında yükselmeye başlayınca Konovalov canlanıverdi. Az önce gözleri uykulu uykulu süzülen, sıkıntılı, ilgisiz adam yavaş yavaş değişti, şaşılacak kadar başka bir adam oluverdi. Ellerini dizlerinde kenetlemiş, karşımdaki un san-

dığında oturuyordu. Çenesini de dizlerine dayadığı için sakallan ayaklarını örtüyordu. Çatık kaşlanmı altından tuhaf kıvılcunlar saçan gözlerini yüzüme dikmişti. Beni şaşkırtan o çocukça saflığından en küçük bir iz bile kalmamış; mavi, güzel gözleri kısılmış, dumanlanmış; onlara o kadar yaraşan yalın, kadınsı yumuşaklığı uçup gitmişti. Tortop olan kaslı gövdesinden ateşli, aslanca bir şey taşıyordu şimdi. Sustum.

Uzulca, fakat buyurucu bir sesle:

- Oku, dedi.

- Ne oluyorsun?

-Oku!

. Sesinde hem yalvarma, hem öfke vardı.

Okurken arada bir ona bakıyor, gitgide heyecanlandığım görüyordum. Beni de heyecanlandıran, başımı döndüren, kızgın duman gibi bir şeyler taşıyordu ondan. Stenka'nın yakalanma sahnesine geldik.

Konvalov:

- Yakaladılar! diye bağırdı.

Bu çılgınlıkta, acı, onur kınklığı ve öfke çınliyordu.

Ahunda ter taneleri belirmiş, gözleri tuhaf bir biçimde açılmıştı. Sandıktan aşağı atladı, heyecandan tir tir titreyerek o uzun boyuyla karşıma dikildi, elini omzuma koydu, çabuk çabuk:

- Dur! Okuma... dedi. Söyle, ne olacak şimdi? Yok dur, söyleme! Asacaklar mı onu? Ha? Maksim, çabuk oku!

Razin'in öz be öz kardeşi Frolka değil de Konvalov'du sanki. Üç yüz yıldır canlılığını yitirmeyen birtakım gizli kan bağlan Stenka'yla bu serseriye birbirine bağlıyor ve serseri, canlı, sağlam bedeninin olanca gücüyle, bir "tu-

tamağı" olmayan kederli ruhunun olanca tutkusuyla bundan üç yüz yıl önce tutsak edilen özgür şahinin acısını, öfkesini yaşıyordu.

- Oku haydi, İsa hakkı için oku!

Tüylerim diken diken olmuştu. Coşkuyla, yüreğim güm güm atarak, Stenka'nın almyazısım KonovalovTa birlikte ta içimde duyarak okudum. İşkence sahnesi gelip çattı.

Konovalov dişlerini gıcırdatıyor, mavi gözleri ateş gibi parlıyordu. Arkadan omuzlanma abanmış, kitaptan gözlerini ayırmıyor; kulaklanmda uğuldayan soluğu saçlanmı üfürüp gözlerime düşürüyordu. Bu yüzden başımı ikide bir silmek zorunda kalıyordum. Konovalov bunu anlayınca kocaman avcunu başıma koydu.

"Razin burada dişlerini öyle gıcırdatdı ki, onlan kan içinde yere tükürdü..."

- Yeter!.. Allah kahretsin!

Haykırarak kitabı elimden kaptı, yere çarptı, kendi de olduğu yere yığıldı.

Ağlıyor, fakat bundan utanıyor olmalı ki hiçkınıklanmı tutmak isterken boğulur gibi sesler çıkanyordu. Başmı dizlerinin arasına sokmuş, gözlerim kirli keten pantalonuna sürerek ağlıyordu.

Karşısındaki un sandığıında oturuyor, onu avutmak için ne söyleyeceğimi bilemiyordum.

Konovalov yere oturarak:

- Maksim! dedi. Korkunç! Pila... Sısoyka. Soma Stenka... Ha? Nasıl bir ahnyazısı!.. Dişlerini nasıl da tükürdü!.. . Ha?

Tir tir titriyordu.

Stenka'nın dişlerini tükürmesi çok dokunmuştu ona. İkide bir, omuzlan kederle sarsılarak bunu söylüyordu.

Korkunç işkence sahnesinin etkisiyle ikimiz de sarhoş gibiydik...

Konovalov kitabı yerden aldı, bana uzatarak:

- Bunu bir daha okuyuver, olmaz mı, ha? dedi. Hem, dişler nerede yazıyor, gösterebilirsin!

Gösterdim. Satırları yutmak istercesine bakıyordu onlara.

- "Dişlerim kan içinde tükürdü" burada mı yazıyor. Ama harfler tıpkı ötekiler gibi... Tanım! Cam nasıl yanmıştır değil mi? Dişlerim... Soma ne olacak? Öldürecekler mi? Oh! Tann'ya şükür; hiç olmazsa öldürdüler!

Bunu söylerken gözlerinde öyle bir sevinç ışığı parladı ki, acı içindeki Stenka'ya karşı duyduğu merhametin büyüklüğü karşısında titredim.

Bütün bir gün sanki tuhaf bir sis içinde yaşadık. Hayatım, onun için yakılan türküleri, çektiği işkenceleri anımsayarak hep Stenka'dan söz ettik. Konovalov gür bariton sesiyle iki kez türkü söylemeye kalktıysa da ikisini de yanda kesti.

O günden soma daha çok yaklaştık birbirimize.

Ona daha birkaç kez *Stenka Razin İsyanı'm*, soma *Taras Bulba'yı* ve *İnsancıklar'ı* okudum. Dinleyicim Taras'tan da çok hoşlandı ya, Kostomarov'un yapıtı yine de en sevdiği kitap olarak kaldı. *İnsancıklar'm* Makar Devuşkin'i ile Varya'sını ise hiç tutmamıştı. Makar'm mektuplarındaki dili çok gülünç buluyor, Varya'ya kuşkuyla bakıyordu.

- Şuna bak, moruğa cilve yapıyor! Kurnaz! Ya ona, o

bostan korkuluğuna ne demeli?.. Maksim, bırak Allasen şu yılan hikâyesini! Ne var bunda? Birbirlerine mektup yazmışlar... Kâğıt tüketmişler... Hiçbir şeye de benzeme- miş! Ne acıklı, ne de gülünç! Niye yazılmış öyleyse?

Ona *Podlipovets'leri* hatırlattıysam da düşüncesinden dönmedi.

- Pila ve Sısoyka! Bu başka bir ölçü! Onlar yaşayan insanlar... Yaşıyor, çırpıyorlar.. Ya bunlar? Mektup yazıyorlar... Can sıkıcı şey! Hatta insan bile denemez bunlara; yazar uydurmuş işte... Ah, Taras'la Stenka buluşabil- selerdi... Tanrım! Ne işler becerirlerdi!.. O zaman Pila'yla Sısoyka da kurtulurdu belki, ha?

Tarihten, zaman kavramından haberi yoktu. Sevdiği kahramanlar onun kafasında aynı anda yaşıyorlardı. Sade- ce bunlardan ikisi Usoli'de, biri Ukrayna'da, biri de Vol- ga'da oturuyordu... Sısoyka ile Pila'nım, Kama'dan aşağı "inselerdi" de Stenka ile karşılaşamayacaklarını ve eğer Stenka Don Kazaklarının arasından geçip Ukrayna'ya in- seydi *BvJHv yjsJr~/Jsfaazs^scsğcaı om gü'ç/uife an- latabildim.*

O zaman çok üzüldü. Sonra ona Pugaçev İsyanı ile il- gili bir kitap okumak istediysem de Konovalov Pugaçev'i sildi attı.

- Bırak şu dolandırıcıyı! Sen kendine Çar süsü ver, or- talığı karıştır... Bir sürü adamın başını yemiş, alçak!.. Sten- ka öyle mi ya? Kardeş, bu bambaşka bir iş. Pugaç'ın canı cehenneme. Stenka gibi başka kitaplar yok mu, ha? Ara... Şu Makar danasmı da bırak, değmez. En iyisi Stenka'mn nasıl idam edildiğini bir kere daha oku...

Tatil günlerinde KonovalovTa ben, nehrin ötesinde,

kırlara giderdik. Yanımıza bir parça votkayla ekmek ve kiptap alır, daha sabahtan yola çıkardık. Konovalov "açık hava gezintileri" diyordu buna.

Özellikle "cam fabrikası"nm oralar hoşumuza giderdi. Kentin az ötesinde bir tarladaki bu yapıya nedense böyle diyorlardı. Üç katlı, taştan yapılmış bir evdi bu. Çatısı göçmüş, pencere çerçeveleri parçalanmıştı. Bodrumu bütün yaz pis kokulu cıvık bir çamurla dolu olurdu. Bu yeşille çalan boz renkli, yan yıkık, bırakılmış ev; göz çukurlarına benzeyen pencere boşluklarıyla uzaktan kente bakar, feleğin sillesini yemiş, kentin dışına atılmış, can çekişen zavallı bir sakatı andırırdı. Nehrin her taşışında biraz daha yıprandığı, baştan başa bir küftabakasıyla kaplı olduğu halde yine de yıkılmadan duruyor; çevresindeki su birikintileri onu polis baskınlarından koruyor; damı olmasa da bir sürü yersiz yurtsuz, karanlık insanı banndınyordu.

Ev her zaman onlarla dolu olurdu. Paçavralar içinde, yan aç, gün ışığına çıkmaktan korkan bu insanlar yıkıntılara baykuşlar gibi tünemişlerdi. Ziyaretlerimiz çok sevindirirdi onlan. Çünkü fırından birer somunla çıkar; yolda da bir çeyrek kova votkayla bir tabla dolusu "sıcak sıcak" karaciğer, akciğer, yürek, işkembe satın alırdık. "Camdan insanlar"a (Konovalov'un deyimiydi bu) iki üç ruble harcayarak esaslı bir ziyafet çekerdik böylece.

Onlar da buna karşılık hikâyeye anlatırlardı bize. İnsanı allak bullak eden korkunç gerçeklerin en çocukça yalanlarla tuhaf bir biçimde kanştığı hikâyelerdi bunlar. Her hikâyeye bir dantel gibi açılırdı önümüzde. Çoğunlukta olan kara iplikler gerçeği anlatırdı. Ara sıra karşılaşılan parlak ipliklerse yalanı gösterirdi. Hepsi birbirine benzeyen bu hi-

kâyeler insanın yüreğini daralür, içini burkardı. "Camdan insanlağın kendilerine göre bir sevgisi vardı bize karşı. Sık sık kitap okurdum onlara. Beni hemen hemen her zaman ilgiyle, düşünceler içinde dinlerlerdi.

Toplumun dışına fırlatılmış bu insanlar, hayat felsefelerinin derinlikleriyle allak bullak ederlerdi beni. Hikâyelerini yutarcasına dinlerdim. Konovalov'sa anlatanın hayat felsefesine karşı çıkmak, sonunda beni tartışmaya çekmek için dinlerdi bunları.

Şu ya da bu biçimde bir fantaziyle süslü, daima savunma söylevi niteliği taşıyan bir hayat ve düşünüş hikâyesini hiçbir şeyin şaşırtamayacağı bir adam tavrıyla dinler, düşünceli düşünceli gülümser, ikide bir başını sallardı. Anlatıcı bunu görür:

- Şaşa, inanmıyor musun? diye sesini yükseltirdi.

- Hayır, inanıyorum... İnsanoğluna niye inanmıyorum? Yalan bile söylese inan ona, dinle, niçin yalan söylediğini anlamaya çalış. Yalan, inşam kimi zaman gerçekten daha iyi açıklar... Soma, hayatımızda gerçek olan şeyler nedir? En iğrenç şeyler., oysa insan çok güzel yalanlar söyleyebilir... Değil mi?..

Anlatıcı:

- Doğru, diye onaylardı. Peki başını niye sallıyordun?

- Niye mi? Yanlış yargılara varıyorsun da ondan... Ömrünü sen değil de şeytanlar, yoldan gelip geçenler yaşadı sanki. Hikâyeni öyle anlatıyorsun. Bütün bunlar olurken sen neredeydin? Neden hiç karşı koymadın alinyazına? İnsanlardan nasıl yalanabiliriz? Kendimiz de insan değil miyiz? Demek ki bizden de yakınanlar vardır. Yaşamamıza engel oluyorlarmış. Öyleyse biz de başkalarının ya-

şamasına engel olmuşuzdur. Değil mi? Ha? Nasıl açıklama-
malı bunu?

O zaman Konovalov'a:

- Herkesin özgür olduğu, kimsenin kimseye engel ol-
madığı bir hayat kurulmalı, derlerdi.

Konovalov güvenle:

- Peki kim kuracak bu hayatı? diye sorar, daha önce
karşılık verilmesinden korkarak hemen yapıştırdı cevabı:
Biz! Biz kendimiz! Fakat elimizden gelmiyorsa nasıl
kuralım onu? Demek ki kardeşler, kendimizden başka da-
yanak yoktur! Bizim de ne olduğumuz belli...

Adamlar suçsuzluklarında direnerek ona karşı çıkar,
fakat Konovalov Nuh der, peygamber demezdi: Kimse
kimseye karşı suçlu değildir; herkes kendine karşı suçlu-
dur.

Onu bu düşünceden döndürmek olacak iş değildi. Düşü-
ncesine katılmak da zordu. Ona göre insanlar bir yan-
dan özgür bir hayat kurmaya yetenekli; öte yandan güçsüz,
düşkün, mızımız, işe yaramaz varlıklardı...

Öğle üzeri başlayan bu tartışmalar çoğu kez gece ya-
nlatma kadar sürer; karanlıkta, dizlerimize kadar çamur-
lara bata çıka dönerdik "camdan adamlar"dan.

Bir keresinde az kalsın bir bataklıkta boğuluyorduk.
Bir başka kez baskına uğradık. "Cam fabrikası"ndan yir-
mi kadar ahbapla (Polis'e göre kuşku uyandıran kimseler-
di bunlar) geceyi merkezde geçirdik.

Kimi zaman canımız felsefe yapmak istemez, nehrin
ötesine, kırlara açıldık. Nehir taşıdığına ufak balıklarla
dolan küçük göller vardı burada. Bu göllerden birinin kı-
yısında, fundalıklarda, durumun güzelliğini artırması için

bir ateş yakar, kitap okur, hayattan konuşurduk. Konovalov kimi zaman, dalgın bir tavırla:

- Maksim! Haydi göğе bakalım! derdi.

Sırt üstü uzanır, üzerimizdeki mavi uçuruma bakmaya koyulurduk. İlk çevremizdeki yaprakların hışırtısını, gölün şırıltılanm işitir; altımızda toprağın varlığını duyardık... Soma yavaş yavaş gökyüzü bizi kendine çeker ve biz topraktan koparak büyülenmişçesine göğе doğru yükseldik. Bu duyguyu ne bir söz, ne de bir kırırtıyla bozmak istemez, dalgın bir kendinden geçme içinde göğün boşluklarında yüzer gibi olurduk.

Böylece saatler geçer; soma ruhça, bedence tazelenmiş olarak geriye, çalışmaya dönerdik.

Konovalov derin, dilsiz bir hayranlık duyardı doğaya karşı. Kırılarda ya da nehir boylandıyken bütün benliğiyle yumuşak, tatlı bir duyguya gömülür; bu daha da çocuklaştırırdı onu. Ara sıra derin bir iç çekişle göğе bakar:

- Ah!., derdi. Ne kadar güzel!

Şairlerin tumturaklı söylevlerinden çok daha anlam ve duygu vardı bu sözlerde. Şairlerin doğa karşısında duydukları hayranlık, gerçek bir hayranlık olmaktan çok, güzellikten anlayan insan ününü yitirmemek isteğinden gelir...

Her şey gibi şiir de bir meslek olunca o kutsal yalnızlığını yitiriyor.

Günler, haftalar derken iki ay geçmişti. Konovalov'la çok şey konuşmuş, çok şey okumuştuk. Hele *Stenka Razın İsyanı'm* o kadar çok okumuştum ki, onu baştan sona ezbere anlatabiliyordu.

Duygulu bir çocuk, bir peri masalından nasıl etkilenirse, Konovalov da bu kitaptan öylesine etkilenmişti. Çev-

resindeki eşyalara kitaptaki kahramanların adlarını takmıştı. Bir gün ekmek tablası raftan düşüp kırıldığında üzüntü ve öfkeyle:

- Ah seni gidi Voyvoda Prozorovzski! diye bağırmıştı.

Bozuk çıkan ekmeklere Frolko, mayaya "Stenka'mın düşünceleri" diyordu. Stenka ise seçkin, büyük, mutsuz, talihsiz olan her şeyin adaşıydı.

Konovalov'la tamştığımız ilk gün mektubunu okuduğum, kendisine mektup yazdığım Kapitolina'dan bütün bu süre içinde hemen hemen hiç söz etmedik.

Konovalov kıza verilmek üzere Filip diye birine para göndermiş, ondan Kapitolina'ya kefil olmasını istemişti. Fakat ne Filip'ten, ne de kızdan ses çıkmadı.

Bir akşam üstü, Konovalov'la birlikte ocağa ekmek sürerken ansızın kapı açıldı; karanlık, nemli sofadan, ürkek, fakat canlı bir kadın sesi duyuldu:

- Affedersiniz...

Konovalov küreğim indirip şaşkınlıkla sakalmı çekiştirirken, ben:

- Kimi arıyorsunuz? diye sordum.

- Fırıncı Konovalov burada mı çalışıyor?

Eşikte duruyordu şimdi. Tavana asılı lambanın ışığı doğruca, başındaki beyaz, yün atkıya düşüyordu. Atkının arasından kalkık bir burun, toparlak, sevimli bir yüz görünüyordu. Etli, kırmızı dudakları bir gülümsemeye aralanmış, yanaklarında gamzecikler belirmişti.

- Burada! dedim.

Konovalov birdenbire küreği fırlatarak gösterişli bir sevinçle:

- Burada! Burada! diye bağırdı.

Kadın onun kollarına atılırken:

- Saşacığım! diye inledi.

Kucaklaştılar. Konovalov adamakıllı eğilmek zorunda kalmıştı bu sırada.

- Hayrola? Nasıl geldin? Ne zaman? Bak hele! Demek serbestsin! Çok güzel! Bak sen? Ben demiştim!.. Şimdi iyi yoldasın!.. Korkmadan yürü!

Konovalov, kollarım onun boynuna, beline sarmış, öylece eşikte duruyor, hiç durmadan kesik kesik konuşuyordu:

- Maksim, kardeş... Bugün işlerle tek basma boğuş da ben bunun işiyle uğraşayım... Kapitolina, nereye indin?

- Doğruca buraya geldim, sana...

- Buraya mı dedin? Yok, burası olmaz... Burada ekmeğin pişiyor... Olacak şey değil! Patron çok sert adamdır. Geceyi başka bir yerde., bir odada geçirmeli... Bakacağız! Haydi!

Çıktılar. Ben çalışmaya koyuldum. Konovalov'un o gün döneceğini hiç ummuyordum. Fakat üç saat soma çıkageldi. Şaşıp kaldım. Hele yüzünün sevinçle parlamasını beklerken üzüntü, yorgunluk ve can sıkıntısıyla kararımış olduğunu görünce şaşkınlığım büsbütün arttı.

Olayla bağdaştıramadığım bu durumu merak ederek:

- Neyin var? diye sordum.

İsteksizce:

- Hiç., dedi; bir süre sustuktan soma hırsla tükürdü:

Ben:

- Yok, bir şey var sende., diye üsteledim.

Sandıklardan birinin üzerine boylu boyunca uzanarak:

- Sana ne canım! diye yorgun bir tavırla homurdandı. Neyin var, neyin var... Kadın var işte, görmüyor musun?

Onu konuşurabilmek için epey ter döldüm. Sonunda aşağı yukarı şunları söyledi:

- Dedim ya, kadm işi! Aptallık edip dertsiz başımı derde soktum. Anladın mı? Şimdi sen kadm da insandır dersin! Anladık! Sadece arka ayaklarıyla yürür, ot yemez, konuşur, güler, hayvan değildir yani. Ama yine de benzemez bize... Neden? Bunu ben de bilmiyorum... Bir uygunsuzluk var ama, nedenini ben de anlamıyorum... Al işte, Kapitolina'nın söylediklerine bak: "Karın olmak, seninle yaşamak istiyorum... Bırak kapmdaköpek olayım..." Ne saçmalıklar! Diyorum ki: "İki gözüm, sersemlik etme... Benimle nasıl yaşarsın, bir düşünsene.. Bir kere, ayyaşın biriyim, ikincisi, evim yok. Üçüncüsü, aylıklık ruhuma işlemiş, bağlasalar duramam..." Buna benzer bir sürü şey... Ne karşılık verse iyi: "İçiyorsan iç, bu da mı dert? İşçilerin hepsi ayyaş; ama hepsinin de karısı var. Karın olunca evin olur, o zaman bir yere kaçamazsın..." Diyorum ki: "Kapa' çığım, ben bu işe gelemem. Bu hayat bana göre değil. Biliyorum bunu, çocuk değilim." Karşılık olarak: "Öyleyse ben de kendimi nehre atarım!" demez mi! "Aptal!" diye bağırdım. Bu kere de sövüp saymaya başladı. Hem de nasıl! "Ah, sen! Ortalık karıştırıcı, utanmaz herif! Dolandırıcı, süpürge sopası!.." Eh, demediğini komadı artık... Bir ara öyle azıttı ki az kalsm kaçıyordum. Soma ağlamaya başladı. Ağlıyor, bir yandan da ileniyordu bana... "Beni istemiyordun da, niye çıkardın oradan? Niye ayartıp buralara getirdin? Ben nereye gideyim şimdi? Kızıl kafa! Aptal!.." Al bakalım! Ayıkla şimdi pirincin taşını!

Ben:

- Peki ama, sen de onu niye çıkardın oradan? diye sordum.

- Niye mi? Ne tuhaf adamsın! Acıdığım için tabii! Benim yerimde kim olsa acırdı. Ama böyle olunca iş değişti... Ben buna gelemem! Ben nasıl koca olurum! İstesem çoktan evlenirdim. Ne fırsatlar vardı! Çeyizli kız bile alırdım... Neyse. İçimden gelmeyen bir işe nasıl girerim? Ağlıyor... Evet, kötü bir şey bu... Fakat ne gelir elimden? Hiçbir şey yapamam!

Üzüntüyle söylediği bu "Hiçbir şey yapamam"ı onaylarcasına başını salladı, sandıktan indi, iki eliyle birden sakalını çekiştirerek, tükürerek, başı önde, fırını arşınlamaya başladı.

- Maksim! Ona gidip bu işin neden olamayacağını anlatıversene, ha? Kardeş, gidiver!

Utangaçla, yalvarırcasına söylemişti bunu.

- Gidip de ne söyleyeyim?

- Her şeyi söyle! "Elinde değil" de! "Ona göre değil" de! De ki... "Kötü bir hastalığı var!"

Ben:

- Ama doğru değil ki bu! diye güldüm.

- Anladık... Doğru değil... Fakat iyi bir neden değil mi, ha? Senin de canın cehenneme! Ne belaya kaldık! Ben karıyı alıp da nereye götüreyim?

Bunu söylerken kollarını öyle bir şaşkınlık ve korkuyla iki yana açmıştı ki, gerçekten de bir kadını götüreceği yeri olmadığı besbelliydi. Hem gülünç, hem acıklı bir olaydı bu. Fakat acıklı yanı daha çok ilgilendiriyordu beni. Kı-

zm ne olacağını düşünüyordum. Konovalov hiç durmadan fmnı arşınıyor, kendi kendine söyleniyordu:

- Artık hiç hoşuma gitmemeye başladı! Yiyip bitiriyor beni; karanlık bir bataklığa çekiyor. Kendine kocayı buldu ya! Çok akıllı değil ama, kurnazlığına kurnaz!

Serserilik içgüdüünün konuşmaya başladığı, içinde saldırıya uğrayan sonsuz özgürlük duygusunun ayaklandığı belliydi.

Övünçle:

- Yok, o küçük kurtla yakalayamazsın beni, ben büyük balığım! diye bağırırdı.

Fırının ortasında durdu, gülümseyerek düşünceye daldı.

Yüzü seğiriyordu. Ona bakıyor, verdiği kararı anlamaya çalışıyordum.

- Maksim! Toparlan, Kuban'a gidiyoruz!

Bunu beklemiyordum işte. Ona okuyup yazma öğretmek, bildiğim ne varsa hepsini aktarmak ümidindeydim. Bütün yaz yerinden kıvıldamamaya söz vermişti. Ödevimi kolaylaştırıyordu böylece. Şimdi birdenbire Kuban'a gitmekten söz ediyordu...

Biraz bozularak:

- Saçmalamaya başladın! dedim.

- Peki, ne yapayım öyleyse? diye sesini yükseltti.

Kapitolina'yı pek de önemsememek gerektiğini söyledim. İşi oluruna bırakmasını, bir süre beklemesini önerdim...

Fazla uzamadı bu bekleyiş.

Sırtımız pencerelere dönük, ocağın karşısına, yere oturmuş sohbet ediyorduk, gece yansına doğruydu. Konovalov geleli bir buçuk iki saat olmuştu. Ansızın arkamız-

daki camların şangırdamasıyla hatırı sayılır bir kaldırım taşının gürültüyle döşemeye düşmesi bir oldu. İrkilerek ayağa sıçradık, pencereye atıldık.

Bir kadın çığılıı yükseldi:

- Tutturamadım! Ah, bir tutsaydım!

Kaba, kaim bir ses:

- Gidelim! diye homurdandı. Gidelim, ben ona sonra gösteririm!

Ümitsiz, isterik, sarhoş, cırlak, kulak tırmalayıcı bir kahkaha, camı kırık pencereden içeri doldu.

Konovalov kederle:

- O! dedi.

Ben, kaldırımdan pencerenin önündeki çukura sarkıtılmış iki ayak görüyordum sadece. Tuhaf bir biçimde sallanıyor, ökçeleriyle fırının kiremit duvarına çarparak bir dayanak arıyorlardı sanki.

Kaim ses:

- Gidelim, haydi! diye homurdanıp duruyordu.

- Bırak, çekme beni, içimi boşaltayım. Elveda, Şaşal! Elveda!

Bu sözleri ağıza alınmayacak küfürler izledi.

Pencereye az daha yaklaşarak Kapitolina'ya baktım. Elleriyle kaldırıma tutunarak aşağı sarkmış, fırının içini görmeye çalışıyordu. Karmakarışık saçları omuzlarına, göğsüne saçılmıştı. Beyaz atkısı yana kaymış, bluzunun önü yırtılmıştı. Sarhoştı. Hıçkırığı tutmuştu. Sövüp sayıyor, isterik çığılıklar atıyor, sallanıyor, tir tir titriyordu. İçkiden kızaran yüzü gözyaşlarıyla örtülmüştü.

Daha yukarda uzun bir adam karartısı görünüyordu. Bir eliyle kadının sırtına, ötekiyle duvara abanmış, habire:

- Gidelim!., diye homurdanıp duruyordu.

- Şaşa! Mahvettin beni... Bunu unutma! Allah belanı versin, kızıl şeytan! Dilerim bir daha gün ışığı görmeye - sin. Hain, alçak!.. Bütün ümitlerimi yıktın... Alay ettin benimle... Öyle olsun! Hesaplaşırız! Niye gizleniyorsun? Utan, utan!. İğrenç köpek!. Şaşa... Sevgilim....

Konovalov pencereye yaklaştı; bir sandığın üstüne çıkarak boğuk, gür bir sesle:

- Gizlenmedim., dedi. Niye gizleneyim?.. Boş yere çırpınma... Senin iyiliğini istedim ben... İyi olur diye düşündüm... Ama sen her şeyi altüst ettin...

- Şaşa! Beni öldür!..

- Niye içtin? Yarın ne olacağını bilmiyor musun?

- Şaşa! Şaşa! Beni nehre at!...

- Yeter!... Gidelim!..

- Alçak! Neden iyi insan süsü verdin kendine? .

- Nedir bu gürültü? Kim var orada?

Gece bekçisinin düdüğü bu konuşmaya karıştı, onu bastırdı ve dondurdu.

Kız pencerenin altmda:

- Şeytan, sana niçin inandım!.. diye hüngür hüngür ağlıyordu.

Soma ayaklan birdenbire sarsıldı, yukan doğru kımıldadı, karanlığın içinde görünmez oldu. Boğuk konuşmalar, gürültüler işitildi...

Yürek paralayıcı bir çığlık yükseldi:

- Karakola gitmek istemiyorum! Sa-şaa!..

Kaldırandan ayak patırdılan geldi.

Düdük sesleri, boğuk bir hınlı, çığlıklar...

- Sa-şaa! Sev-gilim!..

Sanki birine kıyasıyla işkence ediliyordu. Sesler gitgide uzaklaştı, boğuklaştı, yavaşladı, bir karabasan gibi kayboldu.,

Konovalov'la ben, şaşılacak kadar kısa bir süre içinde oynanan bu sahnenin etkisi altında ezilmiş gibiydik. Öylece durmuş, sokağın karanlıklarına bakıyorduk. Kafamızda hâlâ ağlayışlar, ulumalar, küfürler, sert bağırışlar, hasta çığlıklar çınılıyordu. Bu kısa ve çarpıcı dram korkunç bir hızla sona ermişti.

Pencereden, sokağın sert, dilsiz karanlığından başka bir şey görünmüyordu şimdi. Konovalov gecenin sessizliğine bir kez daha kulak kabarttı, her zamankinden daha yumuşak, daha yalın bir sesle:

-Bitti!., dedi.

Soma duruşunu hiç değiştirmeden, sandığın üstüne diz çökmüş, kollarım pencerenin eğimli kenarına dayamış olarak, hayretle:

- Bana nasıl davrandı!., diye sürdürdü sözlerim. Fital gibi sarhoş... Yanında da şeytanın biriyle polise düştü. Ne çabuk da karar vermiş.

Derin bir göğüs geçirdi, sandıktan indi, çuvalların üstüne oturdu, başını ellerinin arasına aldı, olduğu yerde sallanarak, hafif bir sesle:

- Maksim, söyle bakalım, dedi; nedir bu olanlar? Bu işte benim payım nedir?

Ona bütün suçun kendisinde olduğunu söyledim. Her şeyden önce ne yapmak istediğim bilmek, işin nereye varacağını daha başlangıçta kestirmek zorundaydı. O ise bunu düşünmemişti bile. İşin buraya varmasının bütün so-

rumluluğunu taşıyordu şimdi. Kızgındım ona. Kapitoli-na'nın iniltileri, çılgınlık, o sarhoşun, "gidelim"leri kulaklanımda çınıyor, verip veriyorlardım arkadaşşıma.

Başı önde dinliyordu beni. Sözlerim bitince yüzüme baktı. Yüzünde korku ve şaşkınlık okumuyordu.

- Hay Allah! diye sesini yükseltti. Kötü! Peki... Ne olacak şimdi? Ha? Onun için ne yapabilirim?

Sesinde öyle çocukça bir suçluluk, öyle beceriksizce bir şaşkınlık vardı ki, içim sızladı; arkadaşşıma fazlaca sert davranmış olabileceğimi düşündüm.

. Konovalov pişmanlık içindeydi.

-Niçin yerinden ettim onu? Allahım! Artık benim için neler düşünür... Karakola gidip uğraşayım... Göreyim onu... Of.. Ne bileyim? Bir şeyler söylerim artık... Gideyim mi?

Bundan bir sonuç çıkmayacağını söyledim. Ne diyecekti ona? Kız sarhoştı, belki sızmıştı bile.

Fakat o, düşüncesinde direniyordu.

- Ben bir gideyim. Ne de olsa iyiliğini isterim onun... Kimbilir ne insanlar vardır orada? Gidiyorum. Sen artık bir şeyler yaparsın... Ben hemen dönerim!

Kasketini basma geçirdi; kendisine çok yakışan çizmelerini bile giymeden hızla çıkıp gitti.

Ben işi bitirip yattım. Sabahleyin uyanıp alışkanlıkla onun yattığı yere baktığımda gelmemişi daha.

Neden sonra, akşama doğru geldi. Yüzü asılmış, saç sakalı birbirine karışmıştı. Alnında derin çizgiler belirmiş, mavi gözleri bir hüzün bulutuyla örtülmüştü. Bana hiç bakmadan teknelere yaklaştı, yaptığım işe bir göz attı, sonra sessizce döşemeye uzandı.

- Ne oldu, gördün mü onu? diye sordum.

- Zaten onun için gittim.

- Ey, ne oldu?

-Hiç.

Belli ki konuşmak istemiyordu. Nasıl olsa bir süre soma kendiliğinden konuşacağını düşünerek fazla üstüne varmadım. Bütün gün işle ilgili birkaç söz dışında hiçbir şey söylemedi. Başını öne eğik, gözleri hâlâ bulutlu, fırını arşınlayıp durdu. İçinde bir şey sönmüştü sanki. İş ağır-
dan alıyor, dalıp dalıp gidiyordu. Geceleyin, son parti ek-
meği yakarız korkusuyla yatmadık.

Konovalov:

- Haydi, Stenka'dan bir şey oku, dedi.

Onu çok etkileyen parçalan, işkence ve idam sahne-
lerini okumaya başladım. Döşemeye sırtüstü uzanmış, kı-
mıldamadan dinliyor, gözünü kırpmadan tavanın isli tonoz-
lanna bakıyordu. Soma usulca:

- İşte, işini bitirdiler adamım, dedi. Ama yine de yaşa-
nası zamanlarmış. Özgürlük zamanlanymış. İstedığın ye-
re gidermişsin. Şimdi herkes uyumuş... Şöyle uzaktan ba-
karsan, çok rahat bir hayat yaşandığını sanırsın. Kitaplar,
eğitim... Ama yine de insanların bir koruyucusu yok. Gü-
naha girmeleri yasaklanmış ama, günaha girmemek müm-
kün değil... Çünkü sokaklar bakımlı olduğu halde, insan
ruhlan karmakanşık. Kimse birbirini anlamıyor.

Ben:

- Kapitolina işi ne oldu? diye sordum.

Konovalov irkildi.

- Ha, Kapitolina mı? Bitti...

Elini kararlı bir tavırla salladı.

-Bitirdin demek?

- Ben mi? Yok... O kendi bitirdi.

- Nasıl?

- Çok basit. Bıraktığı yerden başladı. Eski tas, eski hamam. Yalnız eskiden içmiyordu, şimdi içiyor... Sen ekmekleri çıkarıver, ben yatacağım.

Fırın sessizliğe gömüldü. Lamba tütüyor, ocağın kapağı arada bir sarsılıyor, raflara dizili pişmiş ekmeklerin kabukları çıtırdıyordu. Sokakta, pencerelerimizin önünde gece bekçileri konuşuyordu. Rüzgârda sallanan bir levhanın gıcirtısı mı, yoksa bir inilti mi olduğu anlaşılmayan bir ses duyuluyordu arada bir.

Ekmekleri çıkardım, yatıp uyumaya çalıştım. Fakat bir türlü uyku tutmuyordu. Gözlerim yan kapalı öylece uzanmış, gecenin seslerine kulak kabartıyordum. Ansızın Konovalov'un sessizce kalktığını, rafa doğru yürüdüğünü gördüm. Oradan Kostomarov'un kitabını aldı, gözlerine yaklaştırdı. Yüzünden düşünceler içinde olduğu belliydi. Parmağım satırlar arasında dolaştıyor, başını sallıyor, sayfaları çeviriyor, yeniden dikkat kesiliyordu. Sonra gözlerini benden yana çevirdi. Uzun uzun baktı. Yüzünde yorgun, kaygılı bir anlam vardı. Bir şey sormak istiyor gibiydi. Kendimi tutamayarak ne yaptığını sordum. Şaşırды, bocaladı:

- Ben uyuduğumu sanıyordum... dedi.

Soma elinde kitapla yaklaştı, yanibaşıma oturdu, çekine çekine:

- Şey dedi. Bir şey sormak istiyordum da... Hayat düzenini anlatan bir kitap yok mudur? Nasıl yaşamak gerektiğini öğreten? Hangi davranışların zararlı, hangilerinin zararsız olduğunu bana anlatsın... Ben ne yapacağımı şaşmıyorum. Önce iyi sandığım şey, somadan kötü çıkıyor. Kapitolina'yı düşün. (İçini çekti, bir süre sustuktan soma

de\mn etti.) Bir araşan diyorum... Nasıl davramlacağım öğ-
reten bir kitap vardır belki... Bulursan oku bana.

Birkaç dakika ikimiz de sustuk...

- Maksim!

- Hı?

- Kapitolina nasıl da kalayladı beni!

- Neyse... Bırak bunu...

- Doğru... Hiçbir şeyin önemi yok artık., Fakat, söy-
lesene... Haklı mıydı?..

Zor bir soruydu bu. Bir süre düşündüm. Soma kızını
haklı bulduğumu söyledim.

Konovalov üzgün bir sesle:

- Ben de öyle düşünüyorum... Haklıydı., dedi, sustu.

Yerdeki hasıra uzandı. Uzun süre sağa sola döndü, bir-
kaç kez kalkıp tütün içti, pencerenin yanında oturdu, ye-
niden yattı.

Uyumuşum. Uyandığımda Konovalov yoktu. Akşama
doğru geldi. Toz toprak içindeydi. Dumanlı gözlerinde do-
nuk bir şey vardı. Kasketini yere fırlattı, içini çekti, yanı-
ma oturdu.

- Neredeydin?

- Kapitolina'ya bakmaya gittim.

- Ey, ne oldu?

- Bitti kardeş... Söylemiştim ya...

Ben:

- Görüyorsun, bu gibi insanlar için bir şey yapılamı-
yor, diye konuşmaya başladım.

Alışkanlıkların gücünden, kısaca, bu konuda söylene-
bilecek her şeyden söz ederek onu yatıştırılmaya çalıştım.
Konovalov hiç ses etmeden döşemeye bakıyordu.

- Yo-ook! İş orada değil! Ben mikrobun biriyim.. Dün-yada bana yer yok... Zehir saçıyorum. Kime yaklaşırsam mikrop bulaştırıyorum, insanlara acıdan başka bir şey verdiğim yok... Hayatımla kime mutluluk getirdim? Hiç kimseye! Oysa bir sürü insanla ilişkim var... Çürümüş bir adamım ben...

- Saçma!..

- Hayır, gerçek!..

Başını güvenle salladı. Düşüncesinden döndürmeye çalışıyordum onu. Fakat sözlerim, yaşamasının gereksizliğine olan inancını pekiştirmekten başka işe yaramıyordu...

Hızla ve birdenbire değişti. Dalgınlığı, gevşedi, kitaplara karşı ilgisizleşti. Eskisi gibi canla başla çalışmıyordu artık. Durgunlaşmış, içine kapanmıştı.

Boş zamanlarda yere uzanıyor, tavanın tonozlarına dalıp gidiyordu.

Yüzü süzüldü; gözlerinin parlak çocukça aydınlığı söndü.

- Şaşa, neyin var? diye sordum.

- İçki tutkusu başlıyor, dedi. Yakında votkaya vururum kendimi... içim yamıyor... Midem ağzıma geliyor sanki... Anlıyor musun? Zamanı geldi... Bu iş çıkmasaydı, biraz daha uzatırdım belki... Fakat içimi bir kurt kemiriyor sanki... Nasıl olur? Sen bir insana iyilik etmek iste... Tam tersi olsun! Evet kardeş; insana nasıl yaşamak gerektiğini öğreten bir kitap olmalı... Bütün insanların bir tek kişi gibi davranmalanm, birbirlerini anlamalarını sağlayacak bir yasa çıkarılamaz mı acaba? Böyle birbirinden uzak yaşamak büsbütün olanaksız! Yaşamayı kolaylaştırmak için

doğru dürüst bir düzen kurmayı düşünen akıllı insanlar yok mudur?.. Ah, ah!..

Kendini bir hayat yasaının gerekliliği düşüncesine öylesine kaptırmıştı ki, benim söylediklerimi işitmiyordu bile. Hatta benden çekinir gibi bir havaya girdiğim seziyordum. Bir gün, hayatı yemden kuruluşuna ilişkin tasannu belki yüz birinci kez dinlerken çok kızdı.

- Ne adamsın!.. Bırak maval okumayı... İş hayatta değil, insandadır. Her şeyin başı insandır, anladın mı? Evet, hepsi bu kadar... Senin söylediklerinden, her şey değişene kadar insanın değişmeyeceği, hep şimdiki gibi kalacağı sonucunu çıkıyor. Hayır, sen önce onu değiştir, ona yol göster... Öyle ki, dünyası aydınlansın, genişlesin. İşte insana bunu sağla. Ona yolunu nasıl bulacağını ğret...

Ben karşı çıktıkça daha çok öfkeleniyor, asık bir yüzle, sıklıkla:

- f, yeter artık! diye bağınıyordu.

Bir gün akşamdan çıktı, ne gece, ne ertesini gün dönmedi. Onun yerine patron geldi, kaygıyla:

- şaşa ipi kopardı, dedi. "Duvar"da oturuyor. Yeni bir usta aramalı...

- Fakat, belki toplar kendim.

- İyi ya, bekle bakalım....Ben onu bilirim...

"Duvar"a gittim. Taş bir duvara ustalıkla yerleştirilmiş bir meyhaneydi burası. Penceresizdi. Işık, tavandaki bir delikten sızıyordu. Aslmda, toprağa kazılmış, üstü ince tahtalarla örtülmüş dört köşe bir çukurdan ibaretti. Kapıyı açtığımda yüzüme bir toprak, kötü tütün ve ispiroto kokusu çarptı. Meyhane her zamanki karanlık müşterileriyle doluydu. Bunlar akşama kadar burada pinekler, yolmak

için işçi ya da usta takımından birinin düşmesini beklerlerdi.

Konovalov meyhanenin ortasındaki büyücek bir masaya yerleşmişti. Onu iki yüzlü bir saygıyla dinleyen altı adam oturuyordu çevresinde. Hoffman'ın hikâyelerindeki kahramanlara benzeyen bu adamların hepsi de paçavralar içindeydi.

Votka, bira içiyorlardı. Mezeleri, kuru balık parçalarını andıran bir şeydi.

- İçin kardeşler, doyasıya için... Param da var, elbisem de... Bunlar üç gün yeter bize. Hepsini içkiye yatıracamız... Artık tamam! Burada daha fazla ne çalışmak, ne de yaşamak istiyorum.

John Falstaff'a benzeyen biri:

- Rezil bir kent! diye onayladı.

- Çalışmak ha?

Bir başkası böyle söyleyerek soran bakışlarını tavana dikti.

- Sanki insanoğlu dünyaya bunun için mi geldi?

Hepsi bir ağızdan bağrışarak Konovalov'u onayladılar. Evet, son meteliğine kadar içmek hakkına sahipti. Hem de, bu hakkın sınını, hep birlikte içmek zorunluluğundan geçiyordu.

- Vay, Maksim burada, torbası da sırtında! diye kafiyeli bir şaka yaptı. Kitap kurdu, çok bilmiş, ne duruyorsun, çöksene! Kardeş, ben artık raydan çıktım. Yeter! Neyim var, neyim yoksa içkiye yatırmak istiyorum. Vücudumda tüylerimden başka bir şey kalmaymcaya kadar içeceğim. Sen de yuvarlasana, ha?

Sarhoş olmamıştı daha. Yalnız mavi gözleri coşkuy-

parlıyor, göğsünü ipek bir yelpaze gibi örten gösterişli sakalı (alt çenesi sinirden titrediği için) o yana, bu yana kırmılıyordu. Gömleğinin yakası açılmış, beyaz alnında ter damlacıkları belirmişti. *Bana bira* bardağını uzatırken elinin titrediğini gördüm.

Elimi omzuna koyarak:

- Bırak Şaşa, gidelim buradan, dedim.

- Bırakmak mı?.. (Güldü.) Bunu on yıl önce gelip söyleseydin, bırakırdım belki. Şimdi bırakmamak daha iyi... Elimden ne gelir? Her şeyi, hayatın her kıvıltısını duyuyorum... Fakat hiçbir şey anlamıyorum, yolumu bilmiyorum... Sadece duyuyor ve içiyorum, çünkü yapacak başka bir şey yok.. Sen de iç! Haydi!

Yanıdakiler besbelli hiç hoşlanmamışlardı benden. Altı çift gözün düşmanca bakışları üzerime dikilmişti.

Zavallılar Konovalov'u alıp götürüleceğimden, belki bir hafta sürecek bir şölene engel olacağımdan korkuyorlardı.

- Kardeşler! Bu benim arkadaşımdır. Çok bilgilidir, canı cehenneme! Maksim, Stenka'yı okur musun burada?.. Ah kardeşler, yeryüzünde öyle kitaplar var ki! Sonra da Pila'nın hikâyesini... Ha, Maksim?.. Kardeşler, sınırsınız kitap değil de kan ve gözyaşı... Yoksa... Pila benim miyim? Ha? Maksim!.. Sısoyka da benim! Hey, Tanrım! İşte, her şey aydınlandı.

Gözlerini iri iri açmış, korkuyla yüzüme bakıyor; alt dudağı tuhaf bir biçimde titiriyordu. Tayfası, istemeye istemeye bir yer açtı bana. Yanına oturduğum sırada Konovalov votka bira dolu bir bardağı yuvarlıyordu.

İçkiyi karıştırarak bir an önce sarhoş olmak istediği

belliydi. Bardağı dipledikten sonra tabağa uzandı, balçığa benzeyen haşlanmış etten bir parça aldı, baktı, omzunun üzerinden meyhanenin duvarına fırlattı.

Masadakiler aç bir köpek sürüsü gibi hırıldıyordu.

- Yitik bir adamın ben... Anam beni niye doğurdu? Hiçbir şey belli değil... Her şey karanlık!.. Dar!.. Benimle içmeyeceksen, elveda Maksim! Fırına dönmeyeceğim. Patronda param var. Al getir, içki içeceğim... Yok... Kitap almak için kendinde alıkoy onları... Ha?.. İstemiyor musun?.. Gerekli değilmiş... Alıyor musun diyorum? Domuz, bana bak... Git buradan! Git!

İçki etkisini göstermeye başlıyor, gözleri canavarca parlıyordu.

Arkadaşları beni yaka paça dışarı atmak için tetikte bekliyordu. Ben daha önce kalkıp gittim.

Üç saat soma "Duvaf"daydım yine. Konovalov'un tayfasına iki kişi daha katılmıştı. Hepsi sarhoştı. İçlerinden en ayık olanı yine oydu.

Dirseklerim masaya dayamış, tavandaki yarıktan gökyüzüne bakarak türkü söylüyordu. Ayyaşların her biri ayrı bir pozda onu dinliyor, kimileri hiçkınıyordu.

Bariton bir sesle söylüyor, bütün işçi şarkıcıları gibi en yüksek notalarda falso yapıyordu. Elini yanağına dayamıştı. Hüzünlü yerlerde sesi özlemle titriyordu. Gözlerini yan kapamış, boğazını ileriye doğru uzatmıştı. Kırmızı suratlı sekiz sarhoş onu aptal aptal dinliyor, arada bir homurtular, hiçkırıklar işitiliyordu. Konovalov'un sesi titriyor, ağlıyor, inliyordu. Bu yiğit delikanlının hüzünlü türküsünü dinlerken ağlayası geliyordu insanın...

Ağır koku; terli, sarhoş yüzler; hiç durmadan tüten i-

ki gaz lambası; meyhanenin pislikten, isten kapkara olmuş tahta duvarları, toprak taban; bu çukuru dolduran alaca karanlık; bütün bunlar insanın ruhunu sıkıyor, bunaltıyordu. Sanki diri diri mezara gömülen canlılar bir şölen veriyor, içlerinden biri son bir kez gökyüzüne bir veda türküsü söylüyordu. Arkadaşımın türküsünde onulmaz bir hüznün, yorgun bir ümitsizlik, avuntusuz bir keder çınılıyordu.

Beni görünce türküyü kesti, elini uzatarak:

- Maksim, geldin mi? dedi. Yardımcım olur musun? Kardeş, ben hazırım... işte... Kendime çete topladım... Sonra başkaları da katılır... Buluruz! Bu daha bir şey değil! Pilla'yla Sısoyka'yı çağırırız... Onları her gün lapaıyla, sığır etiyle besleriz... iyi mi? Geliyor musun? Kitaplarım da al.. Stenka'yı, ötekileri okursun... Dost! Ah, bunalıyorum... Bunalıyorum!..

Masaya olanca gücüyle bir yumruk indirdi. Bardaklar, şişeler şangırdadı. Sarhoşlar bir an için ayılıp meyhaneyi şamataya boğdular.

Konovalov:

- için çocuklar! diye bağıırıyordu. İçin! Gönlünüz şenlensin! Var gücünüzle "Oh!" deyin.

Oradan ayrıldım, sokak kapısının yanında durdum. Yayvanlaşan, ağırlaşan bir dille bağııra bağııra bir şeyler anlatıyordu. Yeniden türküye başladığından firma döndüm. Türküsü gecenin sessizliği içinde uzun süre arkamdan inledi, ağladı.

iki gün soma Konovalov ortadan kayboldu.

Bir ömür boyunca aynı yerde yaşamak, birtakım ağır koşulların, küçük fakat zehirli yalanların, hastalık

kertesine varan bencilliğin, bağnazlığın; kısaca, yüreği soğutan, akli yozlaştıran bütün bu ölümlü hırgürün yarattığı boğucu havadan kaçıp gitmeyi istememek için insanın kültürlü bir çevrede doğması gerekir. Ben böyle bir çevrenin dışında doğdum, büyüdüm. Bu mutlu nedenlerden ötürü, kültürlü bir çevrede bir süre yaşadktan sonra mutlaka onun dışına çıkmak, bu yaşantının insanı bitkin düşüren karmaşasından beynimi arındırmak isterim.

Köy toplumu da tıpkı aydın çevresi gibi dayanılmaz ölçüde bunaltıcı, hüznü vericidir. En iyisi kentin batakhanelerine gitmektir. Buralarda her şey çok pistir ama, yalın ve içtendir. Ya da kırlara açılmak, yollar boyunca yürüyüp gitmek... İlginç bir şeydir bu. Tepeden tırnağa tazeler inşam. Sağlam, dayanıklı ayaklar dışında, başka bir aracın da gereği yoktur bunun için.

Bundan beş yıl önce, böyle bir geziye girişmiştim. Kutsal Rusya'yı dolaşırken yolum Feodosiya'ya düştü. Bu sırada rıhtım yapımına başlanmıştı orada. Biraz yolluk kazanırım ümidiyle yapım yerine yollandım.

Çalışma yerini önce kuşbakışı görmek isteyip bir tepeye tırmandım. Engin ve güçlü denizle, onu zincirlemeye çalışan minicik insanlara bakarak oturdum.

Gözlerimin önüne geniş bir çalışma tablosu serilmişti. Koyu çevreleyen kayalar delik deşik edilmişti. Her yanda çukurlar, taş, tahta yığınları, el arabaları, kütükler, demir çubukları, kazık ve kütük gibi şeyleri kırmaya yarayan mekanik balyozlar vardı. Bunların arasında da bir insan kalabalığı kaynaşıyordu. Dinamitle parçaladıkları da-

ğı kazmalarıyla ufaltıyorlar, alanı demiryolu için hazırlıyorlar, kocaman potalarda kardıkları çimentodan dökülen iki üç metre büyüklüğündeki beton kalıplan, yorulmak bilmez dalgalann o dev gücüne karşı dayanak olsunlar diye denize salıyorlardı. Delik deşik ettikleri dağın koyu kahverengi yamacında bu insanlar küçük tırtıllan andmıyordu. Moloz yığımları, tahta parçaları arasında, toz toprak içinde, güneyin kızgın sıcağı altında kurtlar gibi oynuyorlar; yakıcı güneşten, çevrelerindeki can sıkıcı yıkıntılardan kurtulmak için dağı delip içine girmeye çabalıyorlardı sanki.

Hava bunaltıcıydı ve sürekli bir uğultuyla doluydu. Kazmalar kayalara çarpıyor, el arabalarının tekerlekleri acı acı gıcırıyor, ağaç kazıkların üzerine inen demir balıyoz boğuk bir ses çıkıyor, *dubinuška* hüzünle iniyor, boz renkli bir insan kalabalığı durmadan bağışarak dört bir yana koşuyordu...

Bir yerde kümelenen insanlar kesik kesik bağırarak büyük bir kaya parçasını yerinden sökmeye çalışıyorlar, bir başka yerde ağır bir kütüğü kaldırırken hep bir ağızdan yırtırcasına haykınıyorlardı:

- Hay-daaL

Bedelinde çatlaklar açılan dağ, boğuk bir sesle karşılık veriyordu:

- daa!..

Öteye beriye atılmış tahta yığınları arasında taş yüklü el arabalarını süren işçi dizileri ağır ağır ilerliyor; karşıdan da, dinlenme süresini bir parça uzatmak için ellerini ağırdan alan boş araba sürücüleri geliyordu... Mekanik

balyozun başında renk renk bir insan kalabalığı birikmişti. İçlerinden biri yanık bir sesle türkü söylüyordu:

*Of kardeşler, güneş yakar!
Of, eloğlu uzaktan bakar!
Ooy, dubinuşka,
Hay-daa!*

İşçiler hep bir ağızdan bağırarak eük tellere asılıyor, gıcırtyla havaya yükselen demir parçası yeniden aşağı iniyor, boğuk bir ses duyuluyor, balyoz zangırdıyordu.

Denizle dağ arasındaki alanın her yerini kaplayan küçük, boz renkli bir insan kalabalığı, havayı bağırışlarla, tozla, ekşi bir ter kokusuyla doldurmuştu. Onların arasında da beyaz ceketli denetleyiciler dolaşıyor; madeni düğmeler, güneş vurdukça, san, soğuk birtakım gözler gibi parlıyordu.

Hareketli kıyıya saydam dalgalarıyla usul usul çarpan deniz, dumanlı ufka kadar göz alabildiğine, sessizce uzanıyor, güneşi yansıtıyor; Liliputlann dünyasını istese bir anda yıkabilecek olan Gulliver gibi tembel tembel gülümsüyordu sanki. Göz kamaştıran bir parlaklıkla, büyük, güçlü ve iyi varlığıyla öylece serilmiş yatıyor; kıyıya üflediği dalgalama set kurmaya çalışan insanlan güçlü soluğuyla serinletiyordu. Dalgalar zedelenmiş kıyıyı tatlı bir ımlıtyla okşuyorlardı. Deniz insanlara acıyordu sanki. ağlar süren hayatı, bu küçük kölelerden zarar gelmeyeceğini öğretmişti ona. Onlar doğanın kör güçleriyle çarpışmak ve her an yenilmek zorundadırlar. Kendilerini bildi bileli çalışırlar. Yeryüzünde her şey onların teriyle, kanıyla kurulmuştur. En

eski çağlardan beri bütün güçlerini bu kurma tutkusunun buyruğuna verdikleri halde, kendileri için hiçbir şey elde edemediler. Yeryüzünde akıl almaz şeyler yaratan bu tutku, onlara ne bir sığmak, ne de günlük ekmeklerini sağladı. Aslında onlar da doğanın kör güçlerinden biridir. Denizin onları hoşgörülle karşılaşmasının nedeni budur. Dağı kemiren bu toz renkli, küçük tırtıllar, öncesiz ve sonrasız genişleme tutkusuyla kıyının yalçm, soğuk kayalarına çarpan denizin orada parçalanan ilk dalgalama benzerler. Bu ilk dalgalar da denizin bir parçasıdır. Aynı gücü taşırlar. Üstlerinden fırtına esintisi geçtiği zaman onun gibi yıkıcıdır. Deniz eski çağlardan beri çölde piramit kuran köleleri; oyuncak köprülerini parçaladığı için üç yüz değnek vurduarak onu cezalandırmaya kalkan gülünç Serhas'ın kölelerini iyi tanır. Her zaman aynıdır bu köleler. Boyun eğer, aç sefil yaşar, en eski çağlardan beri olağanüstü yücelikte şeyler yaratırlar. Efendilerim kimi zaman tannlaştırır; sık sık ilenirler, kimi zaman da başkaldırırlar onlara...

Dalgalar, sonsuz gelgitlerine karşı taştan bir set kurmaya çalışan küçük insanların kaynaştığı kıyıya birbiri arkasına tırmanıyor; tatlı, çınıltılı şarkılarını söylüyorlar. Bu şarkı, onların yüzyıllardır bu kıyılarda gördükleri şeylere ilişkindir.

...İşçiler arasında kara kuru, tuhaf, kırmızı sarıklı, fesli, kısa mavi cepkenli, bacaklarda darlaşıp apış arasmada genişleyen bir çeşit şalvar giyinmiş adamlar vardı. Anadolu Türkleriymiş bunlar. Onların genizden gelme sesleri; Vyatkalıların uzun, yayvan şiveleri; Volgalıların sert, hızlı cümleleri; Ukraynalıların yumuşak konuşmaları birbirine karışıyordu.

Rusya'da kıtlık vardı. Bu yüzden hemen hemen her kentten adama raslanıyordu. Hemşeriler bir araya gelmeye çalışarak küçük öbeklere ayrılmışlardı. Sadece serseriler bağımsız görünüşleri, giysileri, özel konuşmalarıyla hemen her yerde göze çarpıyorlardı. Öteki işçiler, toprağın egemenliğinden kurtulmamışlardı henüz. Açlık onları bir süre için kara topraktan koparmıştı ama, daha unutamamışlardı onu. Serserilere her öbekte raslanıyordu. Her yerde rahat hissediyorlardı kendilerini. Fakat çoğunluğu mekanik balyozun başında toplanmıştı. El arabasıyla taş taşımaktan ya da kazma sallamaktan çok daha kolay bir işti bu.

Yanlatma yaklaştığımda, kollarını indirmiş, balyozun makarasında çelik tellerin hareketine "engel olduğunu" sandığım bir şeyi çavuşun düzeltmesini bekliyorlardı. Çavuş yukarda, tahta iskelenin üzerinde ağır ağır hareket ediyor, ikide bir:

- Asıl! diye bağıyordu.

İşçiler tembel tembel asılıyorlardı çelik tele.

- Du-uur!.. Az daha asıl! Du-uur! Baş-laa!..

Yüzü çoktandır ustura görmemiş çopur, asker kılıklı bir genç olan türkücü başı, omuzlarını oynattı, çevresine şöyle bir bakındı, öksürüp gırtlakını temizledi ve:

Balyoz, kazığı toprağa gömer!

diye bağırdı. Arkadan gelen ikinci dize (en hoşgörülü sansürden bile geçemeyecek bir şey) herkesi kahkahalarla güldürdü. Delikanlının bunu o anda uydurduğu bel-

liydi. Halkın övgüsüne alışık bir sanatçı tavrıyla, arkadaşlarının alkışlan arasında bıyıklanrı buruyordu.

Çavuş yukardan öfkeyle bağırdı:

- Başlasanız! Ne kişniyorsunuz?

işçilerden biri:

- Mitriç, çatlayacaksınız! diye sesini yükseltti.

Bu ses hiç yabancı değildi bana. Bu uzun boylu, geniş omuzlu, toparlak yüzlü, iri mavi gözlü adamı bir yerde görmüşlüğüm vardı. Konovalov olmasm? Fakat Konovalov'un yüzünde, burnuyla alnınin birleştiği yerden sağ şakağına kadar uzanan bir yara izi yoktu. Soma Konovalov'un saçlan daha açık renkliydi ve böyle kıvrıcık değildi. Konovalov'un güzel, enli bir sakalı vardı. Bu delikanlıysa sakalsızdı; uçlarını Ukraynalılar gibi aşağı doğru koyuverdiği gür bıyıklan vardı sadece. Fakat yine de bir yerden gözüm ısınyordu onu: "işe girmek" için nereye başvuracağımı ona sormaya karar vererek boğuşmalarının bitmesini beklemeye başladım.

işçiler gür bir sesle:

- U-uuh! U-uuh! diye soluklanıyor, çömelerek tele asılıyor; soma topraktan kopacakmış, göğe yükselecekmişçesine hızla doğruluyorlardı. Balyoz gıcırıyor, sarsılıyor; işçilerin çıplak, yağız, kıllı kollan telle birlikte başlanın üstünde yükseliyordu. Kaslan gerilip şişiyor, fakat altı yüz kiloluk demir parçası onlardan az daha yükseğe çıkıyor, soma boğuk bir sesle ağaç kazığın üstüne iniyordu. Bir putataparlar topluluğunun tapınmasını andınıyordu bu. Sanki kendilerinden geçiyor, kollarını ümitsizlik içinde sessiz tannlarına kaldıyor; onun önünde eğiliyorlardı. Kirli, gergin yüzleri tere batmış; dağınık saçlan ısı-

lak alınlarına yapışmıştı. Omuzlan gerildikçe boyunlanın kahverengi derisi titriyordu, renk renk yırtık gömlekle pantolonların şöyle böyle örttüğü bütün bu bedenler, çevreyi keskin bir kokuyla dolduruyor; güneyin kızgın, nemli havasında tek ve yoğun bir kas yığılı halinde birleşerek beceriksizce kımıldıyordu.

Birisi öfkeli, bitkin bir sesle:

- Yeter! diye bağırdı.

İşçilerin bırakıverdiği tel iskele boyunca asılı kaldı. İşçiler de kendilerini oldukları yere bırakıverdiler. Alınlarındaki terleri siliyor, güçlkle soluk alıyorlardı. Sırtlanm esnetiyor, omuzlarını oynatıyor, kızdınlmış bir canavann homurtusuna benzeyen boğuk bir uğultuyla dolduruyorlardı havayı.

Gözümü ısırın delikanlıya:

- Hemşerim! dedim

Tembel tembel döndü, gözlerini kırıpıştırarak yüzümü şöyle bir süzdü, soma dik dik bakmaya başladı.

- KonovalovL

- Dur hele!..

Boğazımı sıkacakmışçasına başımı eliyle arkaya itti, ansızın mutlulukla ışıdı yüzü:

- Maksim! Vay dost, sensin ha? Ah, seni hınzır! Sen de mi yolunu sapıttın? Serseriler takımına katıldın ha? İşte bu çok güzel! Çok güzel! Geleli çok oldu mu? Nereden geliyorsun? Şimdi bütün dünyayı arşmlanz seninle! Oralarda ne var, ne yok?.. Geride?.. Sadece hüzün, iç sıkıntısı, öyle değil mi? Yaşamıyorsun da çürüyorsun sanki! Kardeş, o zamandan bu yana gün ışığında dolaştım hep. Nerelelere gittim, ne havalar aldım bilsen!.. Bak hele, bu üst baş ne? Tanıyamıyor insan. Elbisene bakılırsa askersin, yüzü-

ne bakılırsa öğrenci! Neyse... Nasıl, oradan oraya sürtmek güzel bir şey, değil mi? Biliyor musun, Stenka'yı hâlâ unuttum.. Taraş.. Pila... Hepsi aklımda..

Yumruğunu böğrüme dürtüyor, kocaman avuçlarını şap şap omuzlanma indiriyordu. Bu soru yağmuru karşısında tek sözcük söyleyemeden gülümsüyor, karşılaşmamızın sevinciyle parlayan yüzüne bakıyordum onun. Ben de onu gördüğüme çok sevinmiştim. Bu karşılaşma hayatımın başlangıç yıllanm (hiç kuşkusuz, somakilerden daha iyi olan o yıllan) anımsatmıştı bana.

Neden sonra eski dostuma alnındaki yarayla saçlarındaki kıvrıkcıkların nedenini sorabildim.

Bir iştir oldu., dedi. Üç arkadaş, Romanya'da ne olup bittiğine şöyle bir göz atmak için sınırın geçelim dedik. Böylece Kagul'dan yola çıktık. Besarabya'da, smır yakınında bir kasabadır bu. Gecenin karanlığında sessizce ilerliyoruz. Birdenbire: "Dur!.. Kimdir o?.." Meğer gümrük kordonuna düşmüşüz. Tabii, tabanlan yağladık. İşte o sırada bir askercik kafamı yardı. Öyle pek sıkı bir vuruş değildi ya, bir ay hastanede yatırdı beni. İşe bak! Meğer askerle hemşeri değil miymişiz! Bizim ordan, Murom'danmış!.. Az soma o da hastaneye düştü. Bir kaçakçı karnını deşmiş çocuğum. Tabii iş ortaya çıktı. Asker, "Seni ben yaraladım ha?" diye sordu. "Evet" dedim, "Öyle oldu." Asker, "Olabilir" dedi, "Danlma, ben görevimi yaptım. Kaçakçı sanmıştık sizi. Bak, beni de hakladılar, karnımı deştiler. Hayatın şakası yok, ne yaparsın!.." Böylece dost olduk onunla. İyi bir askercikti, Yaşka Mazin'di adı... Basımdaki kıvrıkcıklara gelince, onlar da tifonun hediyesidir, kardeşçik. Tifoya tutuldum. Sınırdan izinsiz geçtim diye Ki-

şinev'de hapse atmışlardı beni. İşte, orada yakalandım tifoya. Yerden yere çarptı beni, ölümden kıl payı kurtuldum. Hastabakıcı kız o kadar uğraşmasaydı pek kurtulamazdım ya... Şaşırıp kalıyordum o kızcağıza. Çocukmuşum gibi üstüme titrerdi. Oysa ne alıp vereceği vardı benimle! "Marya Petrovna" derdim, "Benim için kendini yorma, utanıyorum!" Güler, kendi bildiğinden şaşmazdı yine. Yaman bir kızdı... Kimi zaman İncil okurdu bana... Bir keresinde, "Başka bir şey yok mu?" diye sordum. Bir İngiliz gemicinin hayatım anlatan bir kitap getirdi. Adam kazaya uğrayan gemiden kurtulup insansız bir adaya çıkıyor, kendine bir hayat kuruyor orada. Çok güzel bir şey! Kitap çok hoşuma gitmişti! Keşke ben de onun yanma gidebilseydim. Nasıl bir hayat olduğunu anlıyor musun? Ada, deniz, gökyüzü. Bir başınasm, her şeyin var, özgürsün. Fakat o bir vahşi almış yanma. Ben olsam denize atarım o vahşiyi. Ne gereği var? Tek başıma da olsam sıkılmazdım. Sen bu kitabı okudun mu?

- Evet. Hapisten nasıl çıktın soma?

- Ha? Bıraktılar. Yargıladılar, suçsuz olduğum anlaşıldı, bıraktılar. Çok kolay oldu... Ne diyeceğim bak? Bugün çalışmak istemiyorum artık, cam cehennem! Kollarım koptu. Üç rublem var. Yarım günlük çalışma için kırk kapık daha alırım şimdi. Dünyanın parası! Bana gidebilir...Barakada kalmıyoruz. Hemen ilerde, dağdayız... insan barındırmaya çok elverişli bir delik var orada, iki arkadaş oturuyoruz. Arkadaş hasta. Sıtmadan kıvranıyor... Sen de bizimle kal. Ben şu denetçinin yanma kadar bir gideyim... Hemen geliyorum...

O hızla kalkıp gittiği sırada işçiler de iplere asılarak

çalışmaya başlamışlardı. Ben bir taşta oturdum, çevremdeki kargaşaya, yeşilimtrak denize bakmaya koyuldum.

Konovalov uzun boyuyla, insan dizileri, taş ve tahta yığınları, el arabaları arasından hızla geçerek gitgide uzaklaşıyordu. Üstünde mavi, dar bir keten gömlekle keten bir pantolon, ayaklarında kaba kunduralar vardı. Kocaman başını bir şapka gibi örten san lüleleri dalgalanıyordu. Kollanm sallayarak yürüyor, arada bir geri dönerek eliyle bir takım işaretler yapıyordu bana. Her yarımından canlılık, dinçlik, kararlı bir güven ve güçlülük fişkınyordu. Çevresi çalışan insanlarla doluydu. Tahtalar çatırıyor, kayalar parçalanıyor, el arabaları hüzünle gıcırıyor, bir şey gümbürtüyle düşüyor, insanlar bağışıyor, küfürleşiyor, of çekiyor, inler gibi türkü söylüyorlardı. Bu hay huy arasından güvenli adımlarla geçip giden dostumun güzel görüntüsü bütün görkemiyle göze çarpıyordu. Konovalov'u çok iyi anlatan bir şey vardı bu karışıklıkta.

Karşılaşmamızdan iki saat soma "insan banndırma-ya çok elverişli delik"te yatıyorduk. Gerçekten de barınak olabilecek bir "delik"ti. Dağdan sökülen bir kayadan arta kalmış, dört köşe, büyücek bir oyuk. Dört kişi rahatça yerleşebilirdi içine. Basıktı fakat. Üstünde de çatıyı andıran bir taş yığını asılıydı. Ancak sürüne sürüne girilebiliyordu içeri.

Derinliği iki buçuk, üç metre kadar vardı. Fakat büsbütün içeri girmek hem gereksiz, hem de sakıncalıydı. Girişteki taş yığını yuvarlanıp bizi bir daha çıkmamak üzere gömebilirdi oraya. Bunu istemediğimizden, serin deliğe sadece bacaklarımızla gövdemizi sokmuş, başımızı dışarda, güneşte tutmuştuk. Taş yığını yuvarlanacak olursa yalnızca kafataslarımızı ezebilecekti.

Hasta serseri kendini bütünüyle güneşe vermiş, iki adım ötemizde yatıyordu. Nöbeti geldiğinde dışlarının nasıl takırdadığını işitiyorduk. Uzun boylu, zayıf bir Ukraynalıydı. Kaygılı bir tavırla, "Poltavalıyım" demişti bana.

Boz renkli, delik deşik paltosuna iyice sarınmaya çalışarak yerlerde yuvarlanıyor, çabalan boşa gittikçe ağıza alınmayacak küfürler savuruyor, yine de çabalamaktan geri kalmıyordu. Küçük, kara gözleri vardı. Onlan hep kırıştıyor, hiç durmadan, dik dik bir noktaya bakıyordu sanki.

Güneş adamakıllı yakıyordu enselerimizi. Konovalov yere birkaç sopa dikti^benim asker taputumunu üzerlerine sererek bir gölgelik yaptı. Uzaktan limandaki çalışmanın uğultusu geliyordu. Ama göremiyorduk orayı. Sağımızda, kıyıda, beyaz, hantal evleriyle kent yatıyordu. Solumuzda ve karşımızdaysa deniz göz alabildiğine uzayıp gidiyordu. Ufukta, eşsiz güzellikte, tatlı, yumuşak, birbirine yakın tonlarda birtakım renkler uyumlu birleşiyor; düşsel bir etki uyandıyordu...

Konovalov da oraya bakıyordu. Yüzü mutlulukla ışıdı:
- Güneş batıyor, dedi. Ateş yakalım, çay kaynatalım. Ekmeğimizle etimiz de var. Karpuz ister misin?

Delğin dibinden ayağıyla bir karpuz yuvarlayıp çıkardı, bıçağıyla keserken:

- Deniz kıyısında olduğum zamanlar, insanların neden hep kıyılara yerleşmediklerim düşünürüm. Oysa çok iyi olurdu bu onlar için. Deniz o kadar güzel ki... İnsanın içinde iyi duygular uyandırıyor. Neyse... Anlat bakalım, sen ne yaptın bu arada?., dedi.

Anlatmaya koyuldum. Ufuk kırmızı, altm şansı bir

renkle kaplanmıştı şimdi. Pembe, pamuk gibi yumuşak, du-manlı bulutlar güneşe uzanıyor, denizin dibinden, doruk-lanndaki karları gün batımının renkleriyle pembeleşen sı-radağlar yükseliyordu sanki.

Konovalov hikâyemi dinledikten soma inandırıcı bir tavrıyla:

- Kentlerde boşuna sürtmüşsün Maksim, dedi. Seni oralara çeken nedir? Çürümüş bir hayattır oralarda yaşa-nan. İnsana gerekli olan şeylerin hiçbiri yoktur. Ne hava, ne enginlik, insanlar? insanlar her yerde var. Kitaplar? Ki-tap okuman yeter artık! Dünyaya kitap okumak için gel-medin ya. Kitaplarımı... Saçma! istersen satm alır, torba-na doldurur, çeker gidersin. Sen benimle Taşkent'e geli-yor musun şimdi? Ha? Semerkant'a ya da buna benzer bir yere?.. Soma Amur'a kadar uzanırız... Ne dersin? Kardeş, dünyayı baştan başa dolaşmaya karar verdim. En iyi şey bu. Yürüyüp gidiyor, hep yeni şeyler görüyorsun... Başm dinçtir... Rüzgâr karşıdan eser, ruhundaki isi pası siler gö-türür. Rahat ve özgürsündür... Kimse baskı yapamaz sana. Karnın mı acıktı? Çalışır, elli kapık kazamrsm. İş yoksa, kimden istesen ekmek verir. Çok yer görürsün böylece... Dünyanın bütün güzelliklerini görürsün... Ne dersin, ha?..

Güneş batıyordu. Karşıda bulutlar kararıyor, gitgide kararan denizin soğuk esintisi bize kadar ulaşıyordu. Yıl-dızlar sökün etmeye başlamış, limanın uğultusu dinmişti. Yalnız arada bir, iç çekişlerini andıran cılız insan sesleri uçup geliyordu oradan. Rüzgâr estikçe, kıyıya çarpan dal-gaların kederli hışırtısını taşıyıp getiriyordu.

Karanlık hızla koyulaştı. Beş dakika önce bedeninin bütün çizgileri seçilebilen Ukraynalı, belirsiz bir yumak ha-lini almıştı şimdi...

Öksürerek:

- Ateş yansaydı.. dedi.

- Olur...

Konovalov bir yerden bir kucak yonga çıkardı, kibritle tutuşturdu. Ateşin ince yalımları, san renkli, reçineli ağaçları sevinçle yalamaya başladı. Deniz nemiyle, diriliğiyle dolu gece havasında dumanlar yol yol kıvınlıyor; çevremiz gitgide sessizliğe gömülüyordu. Sanki hayat bizim uzağımızda bir yere çekiliyor, sesler karanlıkta eriyor, sönüyordu. Bulutlar dağıldı. Gece mavisi gökyüzünde yıldızlar parıldamaya başladı. Bu parlak denizin kadife gibi göğsüne yansıyor, balıkçı teknelerinin ışıklarıyla konuşuyor. Önümüzdeki ateş, kırmızı sanlı büyük bir çiçek gibi açıldı... Konovalov çaydanlığı oraya yerleştirdi, kollarını dizlerinin üstünde kavuşturarak dalgın dalgın yalımlara bakmaya başladı. Ukraynalı, iri bir kertenkele gibi ateşin yanma kaydını.

Konovalov:

- insanlar kentler kurmuş, evler kurmuş, kümelenmişler orada. Toprağı bozuyor, havasızlıktan boğuluyor, birbirlerini bunaltıyorlar... Yaşamak mıdır bu? Hayır, yaşamak dediğin bizimki gibi olur...

Ukraynalı:

- Öhhö! diye başım salladı. Eğer kışın kaim bir paltoyla sıcak bir ev verselerdi, yaşamamıza diyecek olmazdı doğrusu...

Gözünü kırptı, gülümseyerek Konovalov'a baktı.

Beriki bir parça bozuldu:

- Evet, kış yerin dibine batası bir mevsim. Kış olunca kentler gerekiyor doğrusu... Fakat yine de bütün kentlerin cam cehenneme!.. İkiisi üçü bir arada geçinemezken ne diye böyle üst üste yığılır şu insanlar anlamam... Eh, benim aklım bu kadarına eriyor işte! Aslma bakılırsa... İnsana ne kentte, ne de bozkırda yer yoktur... En iyisi bu gibi şeyleri hiç düşünmemek... Ruhunu yaralamakla kalırsın...

Konovalov'un göçebe hayatmdan el çektiğini; içindeki keder urlarının, somaki yıllarda soluduğu özgür havayla bir kabuk gibi düştüğünü sanıyordum. Fakat bu son sözlerini söyleyiş tonundan, dostumun yine kendine bir "dayanak" arayan eski Konovalov olduğunu anladım. Yaşamaya karşı yine aynı kuşku, yine aynı zehirli düşünceler, ne yazık ki duygulu bir yürekle doğan bu güçlü adamı için için kemiriyordu. Rus toplumunda böyle "düşünen" adamlar pek çoktur. Bunlar herhangi birinden daha mutsuzdurlar. Çünkü akıllarının körlüğü oranında düşüncelerinin ağırlığı da artar. Dostuma üzüntüyle baktım. O da, sanki aklımdan geçenleri onaylarcasma, kederle bağırdı:

- Maksim! Oradaki hayatımız aklıma geldi... Ondan soma gezmediğim yer, görmediğim şey kalmadı... Ama bir türlü avutamadım kendimi! Şu dünyada kendime bir yer bulamadım.

Ukraynalı, fokurdayan çaydanlığı ateşten çekerken, kayıtsızca:

- Sen de hiçbir boyunduruğa uymayan bu boyunla niye doğdun? diye sordu.

Konovalov:

- Yok, söyle bana.. dedi. Niçin içim rahat değil benim? Herkes işiyle gücüyle uğraşırken, çoluk çocuk sahibi olurken, yaşamaya istekle sarılırken, ben niye böyleyim? Bende ki bu iç sıkıntısı nereden geliyor?

Ukraynalı:

- Seninki sızlanmaya başladı., dedi. Niye sızlanıyorsun; için hafifliyor, değil mi?

Könovalov kederle:

- Doğru... diye onayladı.

Bizim felsefeci, sıtmasıyla cebelleşmekten geri kalmayarak kendi değerini bilen bir insan tavrıyla:

- Az konuşurum, ama öz konuşurum., dedi.

Bir öksürük nöbetine tutuldu, debelendi, ateşe kıyasıya tükürmeye başladı. Gecenin kaim perdesi her şeyi örtmüştü, dört bir yanımız derin bir sessizliğe gömülmüştü. Karanlık öylesine yoğundu ki, denizi görmekten çok, hissediyorduk. Yere kara bir duman çökmüştü sanki. Ateş söndü.

Ukraynalı:

- Yatalım artık, dedi.

Başlarımız dışarda, "deliğe" sokulduk. Könovalov uzanır uzanmaz taş kesildi. Susuyorduk. Ukraynalı durmadan kıvranıyor, dişleri birbirine çarpıyordu. Uzun uzun, ateşten arta kalan közlere baktım. Parlak, büyük kor yığını gitgide küçüldü, küllendi, görünmez oldu. Az soma da sadece sıcak bir koku kalmıştı ondan. Bakıyor, düşünüyordum...

"Hepimiz böyleyiz işte... Hiç değilse daha parlak alevlenebilsek..."

...Üç gün sonra KonovalovTa vedalaşıyorduk. Ben Kuban'a gidiyordum, o gelmek istemedi. Yemden buluşacağımız inancıyla ayrıldık.

Buluşamayacakmışız...

1896

YÎRMI ALTI ADAM VE BİR KIZ

Biz yirmi altı adamdık. Kapatıldığımız nemli bodrumda çörek ve gevrek yapmak için sabahtan akşama kadar hamur yoğuran yirmi altı canlı makineydik desem, daha yerinde olur. Bodrumumuzun pencereleri, nemden yeşil bir renk almış tuğlalarla döşeli bir çukura açılıyordu. Bunlara dış taraftan sık aralıklı demir ıskaralar geçirilmişti. Zaten camlar da kalın bir un tabakasıyla kaplı olduğu için güneş yüzü gördüğümüz yoktu. Patronumuz, yoksullara, işsiz kalıp aç gezen arkadaşlarımıza ekmek vermeyelim diye pencerelere bu demir kafesleri geçirmişti. Bizler dalavereci kimselerdik onun gözünde. Et diye verdiği yiyeceklerse, çürümüş işkembe parçalarıydı...

isle ve örümcek ağlarıyla kaplı ağır, basık bir tavam olan bu taş kutuda içimiz daralıyor, havasızlıktan boğuluyorduk. Pislikten, küf lekelerinden delik deşik olmuş kaim duvarların arasında yaşamak ruhumuzu eziyordu... Sabahın saat beşinde uykumuza doymadan kalkar, saat altı dedi mi sersemlemiş, her şeye karşı kayıtsızlaşmış bir kafayla, biz uyurken öteki arkadaşların hazırladığı hamurlardan çörek yapmak için masanın basma geçmiş olurduk. Bütün bir gün, akşamın onuna kadar, bir kısmımız esnek ha-

mum ellerimizle gevşetip katılaşmaması için sallarken, ötekiler de una su karıştırıp yoğurlardı. Bütün bir gün, çöreklerin piştiği kazanda kaynayan suyun düşündürücü, hüznün verici mırıltısı işitilir; bu kaygan, pişmiş hamur parçalarını kızgın tuğlalar üzerine süren fırıncının küreği, köttüçül bir sesle, hızlı hızlı takırdardı. Fırının bir köşesinde sabahdan akşama kadar odun yanar, ateşin kızıl gölgesi duvarın üzerinde usta bir ressamın fırçasından çıkmışçasına titreyerek sanki sessiz sessiz halimize gülerdi. Kocaman fırın, bir devin çirkin kafasını andırıyordu. Parlak bir ateşle dolu geniş ağızım açarak kızgın kızgın solur, alnının altındaki kapkara iki hava deliğiyle bizim bitip tükenmek bilmez çalışmamızı gözetlerdi. Bu iki derin delik, iki göz gibiydi tıpkı; bir devin merhametsiz, korkusuz gözleri! Hep aynı karanlık bakışları taşıyan bu gözler, biz kölelere bakmaktan yorulmuş gibi, insandan saymadıkları bu varlıkları, soğuk, küçümseyici bir bilgelikle eziyorlardı sanki.

Böylece her gün; kokuşmuş, boğucu bir hava, bir un bulutu ve avludan ayaklarımızla sürükleyip getirdiğimiz çamurun ortasında hamur yoğuruyor, içine terlerimizi akıta abta çörekler yapıyorduk. Yaptığımız işten iğreniyorduk. Kendi ellerimizle yoğurduğumuz çörekleri ağızımıza koymaz, kara ekmeği ona üstün tutardık. Karşılıklı dokuzar kişilik gruplar halinde uzun bir masanın basma oturur, saatlerce ellerimizi ve parmaklarımızı makine gibi işletirdik, işimize o kadar alışmıştık ki, hareketlerimizi artık izleyemiyorduk bile. Bkbrhmze baka baka, her arkadaş öteki arkadaşların yüzündeki bütün çizgileri ezbere bilecek duruma gelmişti. Konuşacak bir şeyimiz yoktu, buna alışmıştık. Sadece bnbirimize sövmek için ağızımızı açardık.

Bir adamın, özellikle de bir arkadaşım her zaman sövülecek bir yanı vardır. Fakat bizim sövüştüğümüz de yoktu pek. Yarın canlı bir adamın, heykelleşmiş bir adamın, çalışmaktan anası ağlamış, bütün duygulan ezilmiş bir adamın nesine söveceksin? Her şeylerini söylemiş, konuşacak hiç bir şeyi kalmamış olanların suskunluğu ne kadar acı ve korkunçtur. Sözlerine henüz başlamış olanlarsa, kolayca, rahatça susabilirler... Ara sıra şarkı söyledik. Çalışıp dururken içimizden biri ansızın yorgun bir beygirin soluyuşu gibi içini çeker; soma, yumuşak ve yakıcı ezgisi söyleyenin yüreğine hafiflik veren o uzun havalardan birine başlardı yavaşça. Önce çıt çıkarmadan, bu tek adamın sarkışım dinlerdik. Bozkırın üzerine kül rengi bir gökyüzünün abandı-ğı yağmurlu sonbahar gecelerinde küçük bir ateş nasıl sö-nüp giderse, arkadaşımızın şarkısı da bodrumun ağır tava-nı altmda öylece söner, yavaş yavaş boğulup gitmeye yüz tatardı. Fakat ansızın bir başkası daha katılırdı şarkıya. Böy-lece ikileşen sesler, daracık çukurumuzun boğucu havasın-da, kederle, usul usul titrerdi. Soma birkaç ses daha bunla-ra katılırdı. Şarkı bir dalga gibi kabanır, taş zindanın nem-li, kalın duvarlarını delip geçmek istercesine yükselirdi.

Soma hep bir ağızdan, yirmi altımız birden şarkı söy-lerdik. Çoktandır birbirine uygunlaşan gür seslerimiz atel-yeyi doldururdu. Bu daracık mahzene sığamayan şarkımız taş duvarlara çarpar, inler, ağlar, yüreklerimizi usul usul, gıcıklayıcı bir acıyla doldurur, eski yaralan dile getirir, içi-mize keder salardı... Şarkıcılar derin derin, ağır ağır iç ge-çirirlerdi. Kimi zaman biri susar, öteki arkadaşların sesle-rine uzun uzun kulak verir, soma yemden koroya katılırdı. Bir başkası kederli bir of! çeker, gözlerini yumardı. O sı-

rada bu yoğun bir yol gibi görünürdü ona... Parlak bir güneş ışığıyla kaplı bu yolda yürüyüp giderdi...

Fırında yanan kütükler her zamanki gibi çıtırdar, fırınının küreği tuğlalar üzerinde takırdar, kazandaki suyun hazin mırıltısı sürüp gider ve ateşin gölgesi duvarın üstünde her zamanki gibi titreyerek sessiz sessiz gülerdi... Böylece, başkalarının düzenlediği sözlerin yardımıyla kendi acımızı, gün ışığından yoksun bırakılmış kölelerin kederini dile getirirdik. Taştan yapılmış büyük bir evin bodrumunda, biz yirmi altı adam böylece yaşayıp gidiyorduk işte. O kadar bunalıyorduk ki, bu üç katlı evin bütün katları bizim omuzlanmızın üstüne kurulmuştu sanki...

Fakat şarkıdan başka sevdiğimiz bir şey daha vardı. Belki de bizim için gün ışığı değerinde bir şey... Evin ikinci katında bir işleme atelyesi bulunuyordu. Buradaki bir sürü işlemeci kız arasında, Tanya adında, on altı yaşlarında hizmetçi bir kız vardı. Cıvıl cıvıl, mavi gözlü bir kızdı. Her sabah, bodrumdan sofaya açılan kapının üstündeki küçük cama minicik, pembe yüzünü dayar; çın çın öten neşeli bir sesle:

- Mahpusçuklar! Çörek verin! diye bağırırdı.

Hepimiz bu pınl pınl sesin geldiği yana döner, Tanya'nın tatlı tatlı gülümseyen tertemiz yüzünü görünce içimiz aydınlanırdı. Bu gülümsemeyle açılmış pembe dudaklarının arasından küçük, beyaz dişleri pınlardı; cama dayadığı bumu yamyassı olurdu. Birbirimizi itip kakarak kapıyı açmaya koşardık. Tanya güle oynaya içeri girer, önlüğünü kaldım, başı hafifçe yana eğik, gülümseyerek karşımızda dururdu. Omuzlanndan göğsüne inen, kestane ren-

ginde, uzun, kaim saç örgüleri vardı. Bizler, kir pas içindeki çirkin adamlar, bu güzel varlığı aşağıdan yukarıya süzerdik. Kapı eşiği döşemeden dört basamak yukarıdaydı. Soma güneydin der, sadece onunla konuşurken kullandığımız güzel sözlerimizi söyledik. Tanya'yla konuşurken sesimiz yumuşar, davranışlarımıza bir ağırbaşlılık gelirdi. Her şeyimiz değişirdi. Fırıncı fırındaki en kızarmış çöreklerden bir kürek dolusu çıkarır. Tanya'nın önlüğüne ustaca fırlatırdı.

Hep birden:

- Aman ha, patrona görüneyim deme! diye tembihlerdik.

Tanya kurnaz kurnaz güler, neşeli bir sesle:

- Hoşça kaim, mahpusçuklar! diye bağırır, soma bir fare yavrusu gibi, çabucak kaybolurdu.

Hepsi bu kadar... Fakat gittikten soma da uzun süre ondan söz ederdik. Dün, evvelsi gün ve daha önceleri neler söylemişsek, aynı şeyleri söyledik yine. Çünkü değişen bir şey olmazdı çevremizde. Hayatımız tekdüze sürüp giderdi... insanın tekdüze bir hayatı olması korkunç bir şeydir. Eğer bu durum onun ruhunu öldürmediyse, yaşamak gün geçtikçe daha dayanılmaz olur...

Kadınlardan konuşurduk arada bir. Bu sırada öyle çirkin sözcükler kullanırdık ki, kendimiz de utanırdık kimi zaman. Doğrusu ya, söz ettiğimiz kadımlar da daha güzel sözlere layık kimseler değildi. Fakat Tanya'nın bir ayrıcalığı vardı bu konuda. İçimizden hiç kimse ona ne parmağının ucuyla dokunabilir, ne de dil uzatabilirdi. Belki de yanımızda çok az kalışıydı bunun sebebi. Kayan bir yıldız gibi bir an için görünür, soma yitip giderdi. Saygımız, kü-

çük ve çok güzel oluşuyla da ilgili olabilirdi. Çünkü kaba insanlar da güzellikten anlarlar. Kürek mahkûmluğundan farksız olan işimiz bizi ahmak öküzlere döndürmüştü ama, ne de olsa insandık. Bir şeylere tapınmak ihtiyacındaydık. Çevremizde ondan daha güzel kimse yoktu. Evde bir sürü insan yaşadığı halde, bizimle ilgilenen tek kişi oydu. Soma, çöreklerimizi sevdiği için de ona karşı bir yakınlık duyuyorduk. Tanya'ya her gün kızarmış çörekler vermeyi kendimiz için görev sayardık. Zamanla, günlük bir ibadet, kutsal bir tören haline gelmişti bu, gün geçtikçe de bizi daha çok bağlıyordu ona. Çörekten başka bir sürü de öğüt verirdik Tanya'ya: "Aman daha sıkı giyin, merdivenleri hızlı hızlı inip çıkma, ağır yük kaldırma" gibisinden... Öğütlerimizi yüzünde bir gülümsemeyle dinler, onlara bir kahkahayla karşılık verir, hiçbir zaman da kulak aşmazdı. Bizim de buna kınldığımız yoktu zaten. Onun için kaygılandığımızı göstermek bize yetiyordu.

Sık sık, zor açılan bir bodrum kapısını açmamızı ya da odun kırmamızı isterdi. Bunlara benzer daha başka istekleri de olurdu. Sevinçle, hatta bir çeşit gururla yardımına koşardık.

Fakat bir gün arkadaşlardan biri, sırtındaki tek gömleği onarıvermesini rica ettiğinde, yüzünü horgörüyle buruşturarak:

- Hih^ demişti, daha neler! Gidin de kendinize bir hizmetçi tutun!..

Şaşkın arkadaşımızla epeyce alay etmiş, bir daha da hiçbir şey istememiştik Tanya'dan. Onu seviyorduk, hepsi bu. İnsan, sevgisini daima birilerine yüklemek ister. Bazan bu sevgiyle onu ezdiğini, sevilen kimsenin hayatını ze-

hırdediğini düşünmez bile. Oysa biz, Tanya'yı sevmek zorundaydık; kendisini sevmemize izin vermesinden başka bir şey isteyemedik ondan. Çünkü sevecek başka kimsemiz yoktu.

Kimi zaman içimizden biri, nedense şöyle bir söz ederdi ansızın:

- Ne diye yaltaklanıp duruyoruz bu kıza? Ne var yani onda? Artık biz de biraz fazla kaçırıyoruz galiba!

Bu sözleri söylemeye cesaret edeni, hemen, kabaca azarlayıp sustururduk. Sevecek bir şeyimiz olmalıydı. Onu bulmuştuk ve seviyorduk işte. Her birimiz için kutsal bir değeri olan bu varlığa dil uzatmaya kalkan, bizi karşısında bulurdu..

Patronumuzun, çörekçi atelyesinden başka, aynı evde, hemen bitiştığımızda bir de fırını vardı. Dört fırıncı çalışırdı burada. İşlerini bizimkine üstün sayar, bu nedenle de yanımıza yanaşmazlardı. Atelyemize adım atmaz, avluda karşılaştığımız zamanlarda da horgörüyle gülüp geçerlerdi. Biz de onların yanma gitmezdik. Francalalarından aşınnz korkusuyla patron bize orayı yasak etmişti. Fırıncıları sevmezdik, çünkü kıskanırdık onları. İşleri bizimkinden daha kolaydı. Üstelik bizden daha çok kazanıyor, daha iyi besleniyorlardı. Aydınlık, ferah bir atelyeleri vardı. Bizlerin tersine, tertemiz sağlıklı adamlardı bunlar. Bizlerse san yüzlü, hastalıklı kimselerdik. İçimizden üç kişi frengili, kimilerimiz veremdi. Bir arkadaşımız romatizmadan iki büklüm olmuştu. Onlar tatil günlerinde ve iş olmadığı zamanlarda, güzel ceketler, gıcırıltılı çizmeler giyerek kentin parkında dolaşmaya çıkarlardı. İçlerinden iki-

sinin akordeonu vardı. Bizim sırtımızdaysa hep aynı pis paçavralar, ayaklarımızda da ya bir ayakkabı kalıntısı, ya da bir çarık olurdu. Polis kent parkına sokmazdı bizi. Fırıncıları nasıl sevebilirdik bu durumda?

Bir gün, içkiyi fazla kaçırın şeflerinin işten atıldığını, yerine bir başkasının tutulduğunu öğrendik. Yeni şef, askermiş; bir atlas yeleğiyle altın köstekli bir cep saati varmış. Bu yakışıklı adamı görmek için sabırsızlanıyor, arka arkaya ikide bir avluya çıkıyorduk.

Bir de baktık, kendisi çıkıp geldi bizim atelyeye. Bir tekmeyle açtığı kapıyı kapamadan eşikte durdu, gülümseyerek:

- Kolay gelsin çocuklar! dedi. Merhaba!

Kapıya doğru hücum eden soğuk hava dalgalan dumanlar çıkararak ayaklarının dibinde dolanıyor, asker eşikte durmuş, yukardan aşağı bize bakıyordu. Ustaca kıvınlmış san bıyıklarının altından; kocaman, kirli dişleri görünüyordu. Çiçek işlemeli mavi atlastan yeleği görülecek şeydi gerçekten de. Düğmeleri değerli bir taştan yapılmıştı. Hele kösteği... Bir harikaydı...

Yakışıklı adamdı bu asker. Uzun boylu, sağlıklı, pembe yanaklıydı. İri ve parlak gözlerinde tatlı, aydınlık bir bakış ışıldıyordu. Adamakıllı kolalanmış beyaz bir külah vardı başında. Üstünde tek bir leke bulunmayan tertemiz önlüğünün altından; pml pml parlayan son moda çizmelerinin sivri burunlan görünüyordu.

Fıncımız saygılı bir tavırla, kapıyı örtmesini rica etti. Asker, elini ağırdan alarak yaptı bu işi. Soma patrona ilişkin sorular sordu. Patronumuzun namussuz, şerefsiz, alçak bir herif olduğunu; kısaca, bir patron hakkında söyle-

nebilecek, fakat buraya yazılması yakışık almayacak bütün sözleri bir çırpıda söylemekte gecikmedik tabii. Asker, bıyıklarım oynatarak dinliyor; yumuşak, aydınlık bakışlarla süzüyordu bizi. Ansızın:

- Çok kız var sizin burda... dedi.

İçimizden birkaç kişi utangaç utangaç gülümsedi. Birkaçımız aptal aptal sırttı. Bir arkadaş da, on tane kız olduğunu söyledi.

Asker, gözünü kırparak:

- Yararlanıyor musunuz bari? diye sordu.

Yemden güldük. Kısık sesli, utangaç bir gülüştü bu... Çoğumuz ona kendisi gibi yiğit bir delikanlı olarak görünmek isterdik. Fakat hiçbirimizde bunu yapacak cesaret yokta. İçimizden biri, sessizce:

- Biz kim, kızlar kim... dedi.

Asker dik dik yüzümüze bakarak kendine güvenen bir tavırla:

- Doğru, sizin için güç bir şey bu! diye mırıldandı. Size göre bir iş değil... Bir kere... çalımınız bozuk... Yani, kılık kıyafetten söz ediyorum! Oysa kadınlar insanın görünüşüne bakarlar! Soma, gücün kuvvetin yerinde olmalı! Kadınlar güçlü erkeklerden hoşlanırlar... Balan benim bileliğime!

Asker sağ elini cebinden çıkardı. Gömleğinin kolunu dirseğine kadar sıvadı. Altm şansı parlak tüylerle kaplı, beyaz tenli, sağlam yapılı bileğini gösterdi bize.

- Her yam sağlam olmalı insanın... Bacaklan, göğsü... O zaman elbisenin de gösterişi başka türlü olur... Güzellik denen şey budur işte... Al bakalım, kadınlar bana hayrandır mesela! Onlan baştan çıkarmak için kılımı bile kıpırdatmam ama, dördü beşi birden boynuma atılırlar...

Bir un çuvalının üstüne oturarak, uzun uzun, kadınların kendisini nasıl sevdiğinden, onlara nasıl yiğitçe davrandığından söz etti. Sonra çıkıp gitti. Kapı askerin arkasından gıcırtyla kapandığında uzun süre susarak onu ve anlattıklarını düşündük. Sonra hep birden konuşmaya başladık. Asker hepimizin hoşuna gitmişti. Alçakgönüllü, yiğit bir delikanlı olduğundan hiçbirimizin kuşkusu yoktu. Yanımıza gelmiş, konuşmuştu bizimle. Hiç kimseden böylesine bir dostluk görmemiştik. Onun erdemleri, gelecekte işlemeci kızlar üzerinde kazanacağı zaferler üzerine uzun süre çene çaldık. Ara sıra avluda raslardık bu kızlarla. Ya dudaklarını horgörüyle bükerek ötemizden geçer ya da bizi hiç görmüyormuşçasına dosdoğru üzerimize yürürlerdi... Oysa onları avluda ya da penceremizin yakınından geçerken görmek büyük bir zevk verirdi bize. Kışın birtakım küçük kalpaklar ve kürkleri; yazlansa renkli şapkalar giyer, alacalı bulacalı şemsiyeler taşırlardı. Kendi aramızda onlardan nasıl söz ettiğimizi işitseler, utançtan ölürlendi herhalde...

Fırıncı ansızın kaygılı bir tavırla:

- Tanya'yı yoldan çıkarmasaydı bari... dedi.

Hepimiz can evimizden vurulmuşçasına susup kaldık. Tanya'yı unutmuştuk gerçekten de. Askerin yakışıklılığı bir an için unutturmuştu onu. Soma gürültülü bir tartışma başladı. Kimileri Tanya'nın böyle bir şeye izin vermiyeceğini ileri sürüyor, kimileriye askerin karşısında dayanamayacağım iddia ediyorlardı. Kimi arkadaşlar da, eğer asker Tanya'ya asılacak olursa onu eşek sudan gelinceye kadar dövmeyi önerdiler. Sonunda, bu işin arkasını bırakmama, kendim askere karşı kollaması için kızcağımızı uyar-maya karar verdik... Tartışmalar böylece sona erdi.

Aradan bir ay kadar geçti. Asker, francala pişiriyor, işlemeci kızlarla kırıştırıyordu. Sık sık uğrardı bizim atelyeye. Kızlar üzerinde kazandığı zaferlerden söz ettiği yoktu artık. Sadece bıyıklarını büküyor, yalanıp duruyordu.

Tanya her sabah "çörekçikleri" için geliyordu yine. Her zamanki gibi tatlıydı, güleç yüzlüydü bize karşı. Bir gün askerden söz etmek istedik ona. "Kim?" dedi, "Şu koca gözlü dana mı?" Soma buna benzer daha bir sürü gülünç sıfat kullandı. Bu tutumu yüreğimizi yeterince yatıştırmıştı. İşlemeci kızların askere nasıl yaltaklandıklarını gördükçe, kızcağımızla övünüyorduk. Kendimizi askerin karşısında daha güçlü buluyorduk şimdi. Tanya'yı da daha çok seviyor, sabahlan daha bir sevinçle karşılıyorduk onu.

Asker bir gün çakır keyf geldi bodruma. Oturdu, gülmeye başladı. Sebebini sorduğumuzda, şöyle dedi:

- İki kız benim için kavga ettiler bugün... Lidka'yla Gruşka... Görülecek bir dövüştü... Ha! Ha! Ha! Saç saç baş başa yerlerde yuvarlandılar... Çok matraktı! Ha! Ha! Ha! Birbirlerinin yüzünü gözünü tırnakladılar... Bu kadınlar ne diye doğru dürüst dövüşmezler ki? Tırnaklaşırlar hep...

Güçlü kuvvetli, pınl pınl, mutluluk içinde, bir sıraya oturmuş gülüp duruyordu. Bizler susuyorduk. Bu kez nedense hoşlanmamıştık ondan.

- Yok canım, şeytan tüyü var bende... Ne dersiniz, ha? Çok matrak! Ufak bir işaret, ta-mam! Vay anasını!

Parlak tüylü beyaz elleri kalkıyor, soma gürlütle dizlerinin üstüne düşüyordu yeniden. Çocukça bir hayretle bakıyordu yüzümüze. Kadınlar üzerinde kazandığı bu basanlara kendisi de şaşıyordu sanki. Tombul, pembe ya-

naklan mutluluktan parıl parıl parlıyor, şapır şupur yalanıp duruyordu.

Fırıncımız küreğini fırının içinde fazlaca takırdatıyordu. Ansızın alaycı bir sesle:

- Serçe avlamak marifet değil, dedi. Marifet şahin avlamakta...

Asker:

- Yani, bana mı söylüyorsun bunu? diye sordu.

- Evet, sana...

- Ne demek istedin?

- Hiç... Aklıma geliverdi işte!

- Yok, yok, dur bakalım! Bir amacın var senin... Hangi şahinden söz ediyorsun?

Fırıncımız karşılık-vermeyip küreğini fırının içinde hızlı hızlı dolaştırdı. Suda kaynamış çörekleri içeri atıyor, kızarmışları dışarı çıkarıp gürültüyle döşemeye bırakıyordu. Orada da çocuklar ipe diziyordu bunları. Askeri de, onunla yaptığı konuşmayı da unutmuş gibiydi. Fakat asker birdenbire tedirgin olmuştu. Ayağa kalktı, küreğin havada oraya buraya dolanan sapma göğsüyle çarpmayı göze alarak fırının yanma gitti.

- Yok, söyle, kimmiş o? Sen hakaret ettin bana... Ben ha? Dişi sinek bile kurtulamaz benim elimden! Senin amacın bana hakaret etmek...

Gerçekten de kendini hakarete uğramış saydığı belliydi. Belki de kadınları baştan çıkarmayı tek erdem bellemiştir kendisi için. Onu ayakta tutan, hayata bağlayan başlıca şey, bu yeteneğiydi belki de.

Ruhlarının ya da bedenlerinin bir hastalığını hayatta en değerli şeyleri sayan insanlar vardır. Bu hastalığı hayat-

lan boyunca taşır, sadece onunla yaşarlar. Onunla acı çeker, kendilerini onunla beslerler. Ondandır yakınır, böylece öteki insanların ilgisine hak kazanırlar. Onlar bu hastalıktan kurtarın, mutsuz olaçaklarını görürsünüz. Çünkü hayatla aralandaki tek bağ odur. Kimi insanlar da öylesine zavallı bir hayat yaşarlar ki, erdemsizliklerini erdem saymak zorunda kalmışlardır ister istemez.

Askerin onuru kınlanmıştı. Fıncımızın burnunun dibine sokularak boğuk bir sesle:

- Yok, dedi. Söyle, kimmiş o?

Fıncı ansızın ona doğru dönerek:

- istiyor musun, söyleyeyim mi? diye sordu.

- Ne bekliyorsun?

- Tanya'yı tanıyorsun, değil mi?

- Ne olmuş?

- işte ol Dene bakalım...

- Ben ha?

- Evet sen!

- Onu ha? Bu benim için çocuk oyuncuğu be!

- Görürüz!

- Göreceksin! Ha! Ha! Ha!

- O senin gibisini...

- Bir ay yeter!

- Asker, fazla böbürleniyorsun!

- iki hafta! Göstereceğim! O kim oluyor be? Tanya!

Püf!..

- Çekil surdan... Ayağıma dolaşma!

- iki hafta soma işi tamamdır! Ah seni gidi...

- Çekil şuradan dedim!

Ansızın tepesi atan fıncımız, küreğini havaya kal-

dırdı. Asker şaşırarak geriye çekildi. Bizlere baktı, biraz sustu, sonra kötü kötü: "Öyle olsun!" diye mırıldanarak çıkıp gitti.

Tartışma sırasında hepimiz susmuş, ilgiyle onları dinlemiştik. Asker çıkar çıkmaz bir gürültüdür koptu.

Birisi fırıncıya:

- İyi bir iş yapmadın Pavel! diye bağırdı.

Fırıncı vahşi bir sesle:

- Kes sesini! Sen kendi işine bak! dedi.

Askerin damarına bastığımızı, Tanya'mn tehlikeli durumda olduğunu seziniyorduk. Buna karşılık, bir meraklı, bir meraktır almıştı hepimizi. Tanya askerin karşısında dayanabilecek miydi acaba? Aşağı yukarı hepimiz inanıyorduk buna.

- Tanya ha? Dayanacaktır elbette! Çıplak kol görmekte tav olacak kız değildir o! diyorduk.

Tanrıçamızın gücünü denemek için dayılmaz bir istek duymaya başlamıştık. Bhbirimize hararetle, onun öyle böyle tanrıçalardan olmadığım, bu çarpışmadan kesinlikle galip çıkacağım anlatıyorduk. Öyle ki, askeri yeterince kızıştırmadığımızı karar verdik. Üstüne daha çok varmalıydık. O günden soma, iğne üstündeymişçesine gergin bir yaşantı başladı bizim için. Şimdiye kadar hiç böyle bir şey olmamıştı. Bütün gün boyunca konuşup duruyorduk. Hepimiz akıllanmış gibiydik birdenbire. Daha çok, daha güzel konuşuyorduk. Şeytanla bir oyuna girişmiştik sanki. Bu oyunda kozumuz Tanya'ydı. Hele fırıncılardan, "Askerin bizim Tanya'ya asılmaya başladığım" öğrendiğimizde heyecandan kalbimiz duracak gibi oldu. Aklımız fikrimiz, bu işin nereye varacağımdıydı. Öyle ki, patronun bu

durumdan yararlanarak günlük hamur miktarım kaşla göz arasmda on dört pud artırdığını bile farketmedik. Çalışmak da bizi yıldırmıyordu artık. Tanya adı gece gündüz dilimizden düşmez olmuştu. Her sabah özel bir sabırsızlıkla bekliyorduk onu. Kimi zaman, içeri bizim eski Tanya değil de, başka bir Tanya girecekmiş gibi gelirdi bize.

Askerle yaptığımız tartışmadan söz etmemiştik ona. Eskisi gibi sevgiyle davranıyor, hiçbir şey sormuyorduk. Fakat davranışlarımıza yabancı bir duygu karışmıştı artık. Çelik bir bıçak gibi; soğuk, keskin bir merakı bu...

Fırıncı bir gün iş başı yaparken:

- Kardeşler! Vakit tamam! dedi.

O söylemeden de biliyorduk bunu. Ama yine de ürpeldik.

Fırıncı:

- Bugün geldiğinde... görüşeceğiz! diye ekledi.

Bir arkadaş üzüntüyle:

- Bakmakla ne anlayacağız ki! dedi.

Yeniden gürültülü bir tartışma koptu. Tanrıçamızın değeri bu sabah belli olacaktı artık. Tehlikeli bir oyun oynadığımızı ilk kez o gün birdenbire sezinledik. Tanrıçamızı yitirmek de vardı bu oyunun sonunda. On beş gündür, askerin Tanya'nın peşinden ayrılmadığını işitip durmuştuk. Ama nedense İnçbirimiz Tanya'mn buna nasıl karşılık verdiğini sormamıştık. Her sabah hiç sektirmeden geliyor, çöreklerini alıp gidiyordu. Davranışlarında herhangi bir değişiklik olmamıştı.

Az soma o sabah da sesini işittik:

- Mahpusçuklar! Ben geldim...

Kapıyı açmakta acele ettik. Tanya girdi. Her zaman-

kinin aksine, derin bir sessizlikle karşıladık onu. Gözlerimizi yüzüne dikmiş, ne diyeceğimizi, ne soracağımızı bilemeden; karanlık, sessiz bir yığın halinde öylece duruyorduk. Bu alışılmadık karşılaşmaktan şaşırıldığı belliydi. Soma birdenbire sarardı, tedirginleşti, sıkıntılı sıkıntılı kıpırdandı, ezik bir sesle:

- Ne var? Ne oluyorsunuz? dedi.

Fırıncı gözlerini ondan ayırmadan, sertçe:

- Ya sen? diye sordu.

- Ne? Ne olmuş bana?

- Hiç...

- Haydi, çörekleri verin de gideyim...

Şimdiye kadar hiçbir zaman böyle acele ettirmemişti bizi...

Fırıncı kıvıldamadan ve gözlerini onun yüzünden ayırmadan:

- Acelen mi var? dedi.

Tanya bunun üzerine ansızın döndü, hızla koşup gitti.

Fırıncı küreğini aldı, firma doğru dönerek sesini yükseltmeden:

- Olan olmuş! diye mırıldandı. Aferin asker!.. Pezevengin oğlu!..

Koyun sürüsü gibi birbirimizi ite kaka masanın yanına vardık, sessizce oturduk, isteksiz isteksiz çalışmaya başladık. İçimizden biri:

- Belki de daha... diye söze başlayacak oldu, fakat fıırıncı:

- Bırak maval okumayı! diye bağırarak susturdu onu.

Fırıncının hepimizden daha akıllı olduğunu biliyorduk. Askerin bu işin üstesinden geldiğini anladık. Canımız sıkıldı, tedirgin olduk...

Saat on ikide - yemek paydosunda - asker çıkıp geldi. Her zamanki gibi iki dirhem bir çekirdekti ve her zaman olduğu gibi doğrudan doğruya gözlerimize bakıyordu. Bizlerse onun yüzüne bakamıyorduk.

Yüzünde tepeden bir gülümsemeyle:

- Saym baylar, ister misiniz bir askerin yiğitliğini göstereyim size? dedi. Eğer istiyorsanız, sofaya çıkıp gözünüzü deliklere uydurun... Anlarsınız ya...

İtişe kakaşa avluya açılan sofaya çıktık. Tahtaperdenin yarıklarından bakmaya başladık. Az sonra Tanya'nın avluya çıktığını gördük. Kaygılı bir tavırla sağa sola baktı, su birikintisini geçti, çabuk çabuk yürüyerek bodrum kapısından içeri girdi. Az soma asker görüldü. Elleri cebinde, salma salma, bodruma doğru yürüdü. Islık çalıyor, bıyıklan kıpır kıpır kıpırdıyordu.

Birbiri arkasına su birikintisine düşen yağmur damlalan suyun yüzünü kınştınıyordu. Nemli, kapanık, çok can sıkıcı bir gündü. Damlardaki kar daha erimemişti ama, toprakta iri çamur lekeleri belirmeye başlamıştı artık. Kar tabakalarının üzeri de kirli bir örtüyle kaplıydı. Yağmur tekdüze, kederli bir şıpırtıyla, ağır ağır yağıyordu. Sıkıntılı bir bekleyiş içinde, bir yandan da üşüyerek, avluya bakıyorduk.

Bodrumdan, önce asker çıktı. Her zamanki gibi elleri cebinde, bıyıklarını oynatarak ağır ağır geçip gitti.

Tanya çıktı soma. Gözleri mutlulukla parlıyor, dudaklarında bir gülümseyiş dolaşıyordu. Bir düş içindeymiş gibi sendeleyerek, titrek adımlarla yürüdü.

Bizim için bu kadan fazlaydı artık. Hep birden kapıya koşarak avluya fırladık. Islık çalmaya, vahşi, çirkin

seslerle bağırmaya başladık. Çevresini kuşatarak ağza alınmayacak Mfürler, yüz kızartıcı şeyler söyledik.

Bağırmıyorduk artık. Aramıza kıstırmış, ağır ağır, tadmı çıkara çıkara sövüyorduk. Nedense vurmamak hiç. Orta yerde kalakalmış, hakaretlerimizi dinleyerek bir o yana, bir bu yana bakıyordu. Gitgide daha çok kızıyor, zehirli sözlerimizi kustukça kusuyorduk.

Yüzü mum gibi oldu. Bir dakika önce mutlulukla parlıyan mavi gözleri kocaman kocaman açıldı. Göğsü inip kalkıyor, dudakları tir tir titriyordu.

Çevresini kuşatmış, öç alıyorduk ondan. Çünkü aldatmıştı bizi. O, bizimdi. içimizdeki en güzel duygular onunla ilgiliydi. Gerçi bizler yoksul kimselerdik, duygularımız da küçücük, değersiz şeyler olabilirdi. Fakat biz yirmi altı kişiydik, o tekti. Ne kadar acı çekerse çeksin, işlediği suçun yamnda az kalırdı.

Sövdükçe sövüyorduk!.. Tanya hep susuyor, kocaman kocaman açılmış gözleriyle yüzümüze bakıyor, her tarafı tir tir titriyordu.

Gülüyor, böğürüyor, homurdanıyorduk... Koşup başkaları da geldi yanımıza... içimizden biri Tanya'nın bluzunun kolunu çekti...

Kızın gözleri ansızın alevlendi. Eliyle saçını düzeltti. Gür, fakat sakın bir sesle:

- Sizi gidi hınzır mahpuslar sizi!., diyerek sanki yolunun üstünde kimse yokmuş gibi dosdoğru üzerimize yürüdü. Hiçbirimiz önüne geçmeyi göze alamadık.

Çemberimizi yarıp çıktı. Arkasına bile bakmadan, aynı gür, gururlu sesle, tükürür gibi:

- Alçaklar... iğrenç varlıklar!., dedi ve gözleri kamaştırıran bir güzellik içinde çıkıp gitti.

Çamurlu avlunun ortasında, yağmurun, külrengi gökyüzünün altında kalakaldık.

Soma sessizce, nemli, taştan yapılmı çukuru muza döndük. Güneş eskisi gibi yine hiçbir zaman penceremize gelmedi ve Tanya bir daha hiçbir zaman uğramadı semtimize...

1899

Cumhuriyet
Aydınlanma Kitaplığı

DÜNYA KLASİKLERİ DİZİSİ

Yayınlanan Kitaplar:

- 1- Sokrates'in Savunması (Platon)
- 2- Devlet Adamı (Platon)
- 3- Candide (Voltaire)
- 4- Atinalıların Devleti (Aristoteles)
- 5- Top Oynayan Kedi Mağazası (Balzac)
- 6- Devlet I-II (Platon)
- 7- Devlet III-IV (Platon)
- 8- Yüzbaşının Kızı (Puşkin)
- 9- Philebos (Platon)
- 10- İtalya Hikâyeleri I (Stendhal)
- 11- İtalya Hikâyeleri II (Stendhal)
- 12- Yaşlılık/Dostluk (Cicero)
- 13- Mâsallar (Aisopos)
- 14- Pazartesi Öyküleri I (Alphonse Daudet)
- 15- Pazartesi Öyküleri II (Alphonse Daudet)
- 16- Rönesans (Jules Michelet)
- 17- Dr. Jekyll ve Mr. Hyde (Robert L. Stevenson)
- 18- Alice Harikalar Ülkesinde (Lewis Carroll)
- 19- Yöntem Üzerine Konuşma (Descartes)
- 20- Gılgamış Destanı (Anonim)

- 21- Martı/Vişne Bahçesi (Çehov)
- 22- Gulliver Cüceler Ülkesinde (Jonathan Swift)
- 23- Totem ve Tabu I (Sigmund Freud)
- 24- Totem ve Tabu II (Sigmund Freud)
- 25- Değişen Kafalar (Thomas Mann)
- 26- Çin Öyküleri (Anonim)
- 27- Gulliver Devler Ülkesinde (Jonathan Swift)
- 28- Şiirler (Safö)
- 29- Üç Öykü (Gogol)
- 30- Mozart Prag Yolunda (Eduard Mörrike)
- 31- Masallar I (Jacob ve Wilhelm Grimm)
- 32- Şeytanlı Göl (George Sand)
- 33- Çocukluk (Lev Tolstoy)
- 34- Tefeci Gobseck/Üç Öykü (Balzac)
- 35- Masallar II (Jacob ve Wilhelm Grimm)
- 36- Michael Kohlhaas (H. Von Kleist)
- 37- Yıkıntılar I (Volney)
- 38- Yıkıntılar II (Volney)
- 39- Pierre ve Jean (Maupassant)
- 40- Paul ve Virginie (Bernardin de Saint-Pierre)
- 41- Metafizik Üzerine Konuşma (Leibniz)
- 42- İvan İvanoviç ile İvan Nikiforoviç'in Öyküsü (Gogol)
- 43- Haksız Yönetime Karşı / Tembellik Hakkı
(Henry D. Thoreau / Paul Lafargue)
- 44- Sadık-Safdil (Voltaire)
- 45- Yunus Emre I (İlhan Başgöz)
- 46- Yunus Emre II (İlhan Başgöz)
- 47- Yunus Emre III (İlhan Başgöz)
- 48- Tours Papazı (H. de Balzac)
- 49- Bizans (Ferenc Herczeg)
- 50- Erzurum Yolculuğu /Byelkin'in Öyküleri (Puşkin)
- 51- Macbeth (Shakespeare)
- 52- Genç Werther'in Acıları (Goethe)
- 53- Yeraltından Notlar (Fiyodor Dostoyevski)
- 54- Pâl Sokağı'nın Çocukları (Ferenc Molnar)
- 55- Yalnız Gezerin Düşlemleri (J. J. Rousseau)
- 56- Yaşamlar (Plutarkhos)
- 57- Öyküler I (Oscar Wilde)
- 58- Öyküler II (Oscar Wilde)
- 59- Yeniyetmelik (Lev Tolstoy)
- 60- Beyaz Geceler/Uysal Kız (Fiyodor Dostoyevski)

- 61- Dr. Faustus (Christopher Marlow)
- 62- Faust (Goethe)
- 63- Yazlık Dönüşü (Goldoni)
- 64- Karac' oğlan I (İlhan Başgöz)
- 65- Karac' oğlan II (İlhan Başgöz)
- 66- Bilinmeyen Başyapıt / Kırmızı Han (Balzac)
- 67- Sevil Berberi (Beaumarchais)
- 68- Ankara Anıtı (Augustus)
- 69- Peter Schlemihl (Adelbert von Chamisso)
- 70- Yeni Atlantis (Bacon)
- 71- Knulp (Hermann Hesse)
- 72- Gençlik I (Lev Tolstoy)
- 73- Gençlik II (Lev Tolstoy)
- 74- Sezar ve Kleopatra (George Bernard Shaw)
- 75- Kır Atlı (Theodor Storm)
- 76- Mektuplar (Platon)
- 77- Bayazıt (Racine)
- 78- Tula Teyze (Miguel de Unamuno)
- 79- Fıçıdan Öyküler (Storm)
- 80- Apartman I (Zola)
- 81- Apartman II (Zola)
- 82- Apartman III (Zola)
- 83- Yol Arkadaşım - Öyküler (Maksim Gorki)
- 84- Bartleby (Herman Melville)
- 85- Bozkırda Bir Kral Lear (Turgenyev)
- 86- Son İbni Sirac' ın Serüvenleri (Chateaubriand)
- 87- Korkunç Bir Gece / Öyküler (Anton Çehov)
- 88- Yahudiler (Gotthold Ephraim Lessing)
- 89- Benito Cereno (Herman Melville)
- 90- Konuşan Kaftan (Kalman Mikszath)
- 91- Alacakaranlıkta / Tonio Kröger (Thomas Mann)
- 92- Oyunculuk Üzerine Aykırı Düşünceler (Denis Diderot)
- 93- Üç Kısa Oyun (Luigi Pirandello)
- 94- Marie Grubbe I (Jacobsen)
- 95- Marie Grubbe II (Jacobsen)
- 97- Marie Grubbe III (Jacobsen)
- 98- Taras Bulba I (Gogol)
- 99- Taras Bulba II (Gogol)
- 100- Bu Hesapta Yoktu (Ostrovski)
- 101- Hastalık Hastası (Molière)
- 102- Konuşmalar (Konfüçyüs)

- 103- Yoksul algıcı (Franz Grillparzer)
- 104- Bozkırda (Maksim Gorki)
- 105- Penguenler Adası I (Anatole France)
- 106- Penguenler Adası II (Anatole France)
- 107- Tristan ve Iseut (Ånonim)
- 108- Stuttgart Cücesi (Eduard Mörke)
- 109- Jules Amcam (Guy de Maupassant)
- 110- Başkasının Karısı / Namuslu Hırsız (Dostoyevski)
- 111- Uğursuz Miras (E.T.A. Hoffmann)
- 112- Doğudaki Hayalet (Pierre Loti)
- 113- New York'u Nasıl Sevdi? (O'Henry)
- 114- Rudin I (Turgenyev)
- 115- Rudin II (Turgenyev)
- 116- Değirmenimden Mektuplar I (A.Daudet)
- 117- Değirmenimden Mektuplar II (A.Daudet)
- 118- Maça Kızı/Dubrovski (Puşkin)
- 119- Pasifik Öyküleri (Somerset Maugham)
- 120- İvan İlyiç'in Ölümü/Korney Vasilyev (Tolstoy)
- 121- Sir Gawain ve Yeşil Şövalye (Anonim)
- 122- Bakır Atlı (Puşkin)
- 123- Empedokles (Hölderlin)
- 124- Lady Windermere'in Yelpezesi (O. Wilde)
- 125- Sylvie / Dizeler (Gérard de Nerval)
- 126- Iphigenie Tauris'te (Goethe)
- 127- Thérèse ile Laurent I (George Sand)
- 128- Thérèse ile Laurent II (George Sand)
- 129- Yaban Ördęi (Ibsen)
- 130- Sibiryalı Kız / Kafkas Tutsakları (X. de Maistre)
- 131- Yanlışıklar Güldürüsü (Shakespeare)
- 132- Paris Sıkıntısı (Charles Baudelaire)
- 133- Andrea Delfin (Paul Heyse)
- 134- Düş Oyunu (Strindberg)

Okurlarımız, eksik kitaplarını Cumhuriyet Kitap Kulübü'nden sağlayabilirler.

Cumhuriyet
Aydınlanma Kitaplığı
DÜNYA KLASİKLERİ DİZİSİ

Çıkacak Kitaplar:

- Efendi ile Uşığı - Öyküler (Tolstoy)
- Mavi Tilki (Herczeg)
- Öyküler (Charles Dickens)
- Timaios (Platon)
- Illuminations (Rimbaud)
- Öyküler (Jack London)
- Varlığın Yapısı (Lucretius)
- Maria Magdalena (Hebbel)
- Aurelia / Rüya ve Yaşam (Nerval)
- Gülme (Bergson)